

In Europa maken we de toekomst

Definitief programma D66 verkiezingen Europees Parlement 2019

Het verkiezingsprogramma van D66 is definitief vastgesteld door de leden tijdens het congres op 10 maart 2019.



Inhoudsopgave

In Europa maken we de toekomst	1
Inhoudsopgave.....	2
Voorwoord.....	3
Inleiding.....	4
1. Een Europa dat draait op schone energie.....	6
2. Een schoon Europa met snelle verbindingen voor iedereen.....	11
3. Een Europa dat eerlijk deelt.....	15
4. Een Europa dat beschermt.....	19
5. Een Europa dat voorloopt in duurzame digitalisering.....	23
6. Een Europa dat de wereld aankan.....	26
7. Handel voor een betere wereld.....	34
8. Een democratisch en transparant Europa	36
9. Een financieel stabiel Europa	39
Nawoord.....	43
De vijf sociaal-liberale richtingwijzers.....	44
Colofon.....	45

Voorwoord

Democraten,

In Europa maken we de toekomst. Dat is de boodschap van het verkiezingsprogramma van D66 voor de aankomende Europese verkiezingen. Op 23 mei 2019 mogen alle Nederlanders hun vertegenwoordiging in het Europees Parlement kiezen. Een keuze voor het hart van de Europese democratie. De plek waar in het openbaar, voor iedereen zichtbaar wordt gedebatteerd over de toekomst van Europa. In alle opzichten de politieke arena van de Europese Unie.

Het geluid dat D66 naar die arena brengt, is onvervalst progressief en optimistisch. D66 heeft vertrouwen in Europa, in de toekomst en vooral in de mensen die Europa maken. In goede en in slechte tijden is D66 de pro-Europese partij van Nederland. Wij laten onze uitgangspunten en idealen niet afhangen van de dagkoersen. Wij zijn de partij die vertrouwen en optimisme zet, tegenover zorgen en twijfel over Europa.

Er is alle reden voor optimisme en vertrouwen. De EU heeft veerkracht getoond in de financiële crisis en is niet bezweken onder de migratiecrisis. Na een turbulente tijd moeten we concluderen: ons Europese huis staat stevig op zijn funderingen. Met vertrouwen leggen wij dan ook onze ideeën op tafel om verder te bouwen aan dat huis. Om verder te bouwen aan een bolwerk van vrijheid en democratie, waar de belofte van Europa niet alleen wordt gekoesterd, maar ook nieuw leven ingeblazen krijgt voor de toekomst.

In dit programma staan de ideeën die D66 wil waarmaken in de komende vijf jaar. D66 kiest radicaal voor een krachtig Europa. Wij willen een slagvaardige Europese Unie, met een gezaghebbende stem in de wereld. Innige Europese samenwerking als antwoord op de grote uitdagingen van vandaag. Een Europa dat geborgenheid en bescherming biedt in een woelige wereld. Dat het hoofd kan bieden aan klimaatverandering en op kan staan tegen militaire dreiging. Een Europa waarin de democratie het laatste woord heeft en niet de macht van monopolies.

Dit programma is boven alles gestoeld op de waarden waar wij voor staan. Voor D66 zijn democratie, rechtsstaat en grondrechten niet onderhandelbaar. Onze waarden kunnen zichzelf niet verdedigen, dat moeten wij doen. Nu meer dan ooit. We kunnen niet langs de kant blijven staan als over heel Europa een beweging van nationalistes opstaat, die niet alleen de Europese Unie, maar ook onze verworvenheden willen afbreken. We moeten opstaan voor gelijkwaardigheid tussen vrouw en man. We moeten opstaan voor LHBTI-rechten, persvrijheid en onafhankelijke rechtspraak. Samen met gelijkgestemde progressieve krachten moeten we een vrije toekomst voor iedereen veilig stellen.

Die toekomst is Europa.

Met dit verkiezingsprogramma in de hand, met een team van topkandidaten, en met talloze D66 vrijwilligers gaan we campagne voeren voor Europa en voor de toekomst. Doe mee en sluit je aan.

Sophie in't Veld

Lijsttrekker D66 voor de Europese verkiezingen van 2019

Inleiding

Bij de Europese verkiezingen van 23 mei 2019 staat iets op het spel.

Sinds 1945 groeien steeds meer mensen in Europa op in vrijheid en geborgenheid. De Europese Unie biedt ongekend veel kansen. Studeren en werken waar we willen. Vrij reizen. Zonder extra kosten met je ouders of vrienden bellen vanuit Rome of Madrid. En met afstand het allerbelangrijkste: al meer dan zeventig jaar geen oorlog. Er groeien hele generaties op die slagvelden, muren of grenzen alleen nog kennen uit geschiedenisboeken.

D66 wil met dat verleden in de rug werken aan de toekomst. Aan Europese oplossingen voor problemen die groter zijn dan wat we zelf aankunnen. Want een snelle blik in de wereld om ons heen leert ons dat we in Europa samen sterker staan.

D66 durft al jaren duidelijk te zeggen wat daarvoor nodig is: een Europa dat beschermt, dat kansen biedt en dat voor de troepen uitloopt. Daarom moeten we vol inzetten op onderwijs en innovatie, samenwerken aan één Europees asielbeleid en durven kiezen voor een radicale koersverandering naar schone en duurzame energie. We moeten veiligheid zien als gezamenlijke verantwoordelijkheid en de kansen van digitalisering benutten, binnen een sterke online rechtsstaat. D66 is de enige partij die durft te zeggen dat deze hervormingen geld kosten. Dit is het moment om te investeren in een sterker, progressief Europa.

Juist nu de Verenigde Staten niet meer de partner van weleer is. Nu Poetin probeert op intimiderende wijze Ruslands verloren positie als wereldmacht te herstellen. Nu China steeds meer invloed koopt in de wereld. Nu Turkije steeds meer verandert in een dictatuur. Nu het Verenigd Koninkrijk de Europese Unie de rug toe keert. Maar ook: nu populistische regeringsleiders in landen als Polen, Hongarije en Italië gezamenlijke afspraken, gelijke rechten en progressieve waarden in Europa ondermijnen.

D66 wil daarom samenwerken met progressieve politieke bondgenoten. Bondgenoten die lust én last van Europa uit durven te dragen. Die niet het conflict of de handelsoorlog zoeken, maar de verbinding. Die stevig bevochten grondrechten beschermen.

Grote vraagstukken los je niet op met kleine politiek. D66 durft groot te denken. Durft Europees te denken. Durft te kiezen voor krachtige samenwerking. Voor het Europese ideaal. Voor gedeelde Europese waarden.

Ervaren politici en nieuwe generaties staan klaar om samen een nieuw hoofdstuk te schrijven in het boek van hoop dat Europa heet. Samen met al die Nederlanders die weten dat een sterk Europa goed is voor Nederland, willen wij vooruit. Met nieuwe energie en nieuwe ideeën zetten we koers naar de toekomst. Een toekomst die begint op 23 mei 2019.

Zes prioriteiten van D66 voor de komende vijf jaar:

1. **Durven investeren in Europa.** De EU gaat over de meest fundamentele zaken in ons leven, zoals veiligheid en een beter klimaat. Boven alles is de EU een waardengemeenschap. Dat vraagt om meer en betere samenwerking.
2. Een Europese Energie Unie. **Heel Europa moet in 2050 draaien op schone en CO₂-vrije energie.** Zo onafhankelijk mogelijk van autocratische landen die ons nu gas en olie leveren.
3. Een realistisch asielbeleid voor de hele EU. **Vluchtelingen vinden in Europa een humaan toevluchtsoord.** Migratie moet een veilige optie zijn. Dat hoort bij onze Europese waarden.
4. Voor veiligheid en stabiliteit in de EU en de wereld mogen we niet alleen kijken naar andere landen. **Europa moet een gezamenlijke krijgsmacht en een Europese Inlichtingen- en Veiligheidsdienst hebben.**
5. We willen af van de huidige landbouwsubsidies. In plaats daarvan **investeren we in innovatie, onderzoek en duurzame voedselvoorziening.**
6. Open en eerlijke handel: **meer EU-handelsverdragen** met liberaal democratische landen overal ter wereld. **Eén interne digitale markt.** Dit komt de economische samenwerking in Europa ten goede.

1. Een Europa dat draait op schone energie

Vervuiling stopt niet bij de grens. Een schone, duurzame economie is bij uitstek een Europees thema. Europa moet de vervuiler laten betalen en oplossingen ondersteunen die bijdragen aan een schone economie. Daarom willen we strenge doelstellingen met betere controle voor natuur, schone lucht, schone energie en schoon water.

De strijd tegen klimaatverandering en de stap naar een circulaire economie vragen meer dan ooit om het bundelen van alle Europese krachten. De afgelopen decennia speelde Europa een leidende rol in het oplossen van milieuproblemen. Het is nu tijd om de overgang naar volledig schone energie door te zetten. Met CO₂-vrije industriële productie, duurzame landbouw en een circulaire grondstoffenstroom. Wij willen dat Europa zich richt op kansen voor groei en innovatie, zodat alle Europeanen hiervan de vruchten plukken, nu en in de toekomst.

D66 wil diegenen die het voortouw nemen ondersteunen. We moeten lidstaten die duurzame groei vertragen in beweging brengen en voorlopers ruimte geven om onderling verdergaande afspraken te maken. Afspraken om het Parijs-akkoord te vertalen naar concrete maatregelen.

Eén gemeenschappelijke Energie Unie

D66 wil een duurzame energievoorziening én concurrentie op gelijke basis. Dat betekent: een competitieve interne energiemarkt en een betere elektriciteitsinfrastructuur. We willen toewerken naar één krachtige Energie Unie die schone, betrouwbare en betaalbare energie biedt. Uniforme Europese regels zijn daarom hard nodig voor de uitwisseling en handel in energie. Een competitieve energiemarkt kan alleen ontstaan met goede marktwerking in alle lidstaten. Reguleringsstaken voor elektriciteit en gas moeten we optillen van nationaal naar Europees niveau. Samen kunnen we investeren in windstroom, zonnecentrales, waterstofinfrastructuur, batterijtechnologie en vele andere vormen van duurzame energie. Wij willen de bestaande doelstelling van 15% elektriciteit-interconnectie in 2030 op de Europese energiemarkt verder verhogen. Zo hebben de lidstaten de kans hun potentieel aan duurzame energieopwekking te benutten.

Ook onderzoek naar opslag van elektriciteit en warmte betalen we samen. Door zelf te investeren in energiebesparing en schone energie, werken we toe naar een meer divers aanbod van toeleveranciers en toeleveringsroutes in de keuze voor ons energienetwerk. De lidstaten kunnen bovendien op EU-niveau nieuwe markten creëren voor nieuwe innovatieve energietechnologie, bijvoorbeeld door als overheden energieneutrale gebouwen aan te besteden. D66 wil dat Europese landen niet meer apart, maar gezamenlijk onderhandelen met derde landen over energie en bijbehorende infrastructuur. Zo verkleinen we de afhankelijkheid van autocratische landen die ons gas en olie leveren.

CO₂-uitstoot terugbrengen

De verhoogde uitstoot van gassen gemeten in koolstofdioxide (CO₂)-equivalenten is de belangrijkste oorzaak voor de opwarming van de aarde. De EU reguleert alle broeikasgassen en heeft daarom een onmisbare rol in het omzetten van de doelstellingen in het Parijs-akkoord naar bindende doelstellingen. Om temperatuurstijging voldoende te beperken, moeten de EU-lidstaten hun uitstoot met ten minste 55% verminderen ten opzichte van 1990. In 2050 willen we netto helemaal geen uitstoot over hebben. D66 wil in Europa streven naar een volledig duurzaam energiesysteem met een schone, innovatieve industrie en CO₂-vrij transport. De tussenstap: minimaal 40% van de energie moet duurzaam opgewekt zijn in 2030. Maar de schoonste en goedkoopste energie is nog altijd de energie die we besparen. Energiebesparing moet daarom een veel hogere prioriteit krijgen. D66 wil dat we in 2030 40% efficiënter omgaan met energie ten opzichte van 2007. Daarnaast moeten we fors meer investeren in het opslaan van energie.

Het radicaal verminderen van CO₂-uitstoot is alleen haalbaar met CO₂-beprijzing. Ons ideaal is een wereldwijde CO₂-prijs. Tot die tijd werken we aan een hogere Europese CO₂-prijs door het emissiehandelssysteem aan te scherpen. Het aantal sectoren in het systeem moet worden uitgebreid. Om een ongelijk speelveld voor internationaal concurrerende bedrijven te voorkomen, geven wij bij de import van energie-intensieve producten de voorkeur aan een CO₂-belasting aan de Europese grenzen en subsidiëring bij de export van deze producten. Het uitdelen van gratis emissierechten is dan niet meer nodig. Mocht dit niet haalbaar zijn, dan worden de gratis CO₂-emissierechten verder beperkt tot enkele industriële sectoren die daadwerkelijk met wereldwijde concurrentie te maken hebben.

Wereldwijde ontbossing heeft geleid tot een sterke toename van broeikasgassen. D66 steunt daarom het Franse initiatief uit 2018 tegen ontbossing als gevolg van de invoer van niet-duurzame bos- en landbouwproducten. D66 wil een EU-actieplan gebaseerd op de haalbaarheidsstudie van maart 2018.

Investeren in de energietransitie

Om de energietransitie te versnellen, moet Europa het gebruik van fossiele brandstoffen verder ontmoedigen. Ons doel is dat Europese lidstaten subsidies en kortingen op energiebelasting van fossiele brandstoffen stoppen en in plaats daarvan subsidies voor hernieuwbare energie uitgeven.

Kolencentrales in de hele EU moeten worden gesloten. Aan Europese subsidies wordt een minimale en in de tijd te verhogen duurzaamheidseis gekoppeld.

De energietransitie kan alleen samen met de private sector en de inwoners zelf worden opgepakt. Daarom is het belangrijk om te investeren in publiek-private-particuliere samenwerking, gericht op de productie van duurzame energie binnen én buiten Europa, bijvoorbeeld in Noord-Afrika en de Caribische delen van het Koninkrijk der Nederlanden. Afhankelijk van de locatie investeren we in duurzame energieoplossingen zoals in wind op land, wind op zee en/of zonnecentrales.

Ruimte voor voorlopers op klimaatgebied

D66 wil haast maken met de vorming van een klimaatkopgroep. Dit gaat volgens de principes van nauwere samenwerking tussen lidstaten conform het EU-verdrag, die Europese integratie meer open en inclusief maken. De vorming van kopgroepen verandert niets aan het pakket van verplichtingen waar elke lidstaat zich aan moet houden, maar geeft ruimte aan lidstaten en regio's die ambitieuzere plannen hebben. In het geval van een klimaatkopgroep kunnen deelnemers afspraken maken over ezamenlijke CO₂-beprijzing, fiscale vergroening en producteisen om de transitie naar een circulaire economie te versnellen. Ook kunnen zij andere lidstaten ondersteunen bij het versnellen van hun klimaatambities. Als andere lidstaten hun klimaatambities verhogen, zullen zij vanzelfsprekend ook tot de kopgroep kunnen behoren.

Een circulaire economie in 2050

Onze economie is nog altijd gestoeld op verbruiken, verbranden en vernielen. Dit is overduidelijk geen houdbare situatie. Een duurzame toekomst vereist een circulaire economie, waarin we beter gebruik maken van energie en grondstoffen en minder vervuilen door anders te ontwerpen, produceren en consumeren en herbenutten.

De kansen voor Europa zijn enorm, ook in economische zin. De Europese Commissie zet voorzichtige stappen richting een circulaire economie. Maar er is meer ambitie nodig. D66 zet in op een volledig circulaire Europese economie in 2050. Hierbij hoort een 100% duurzame inkoop door overheden. Ook het stimuleren van samenwerking in de industriële sector om afval te gebruiken als grondstof hoort hierbij, net als initiatieven voor de deeleconomie en cradle-to-cradle concepten, en andere soortgelijke projecten. Europese wetgeving voor mededinging en producten (zoals eco-design en uniforme eco-labels) zal dit streven ondersteunen.

Afval wordt een grondstof, plastic dringen we terug

In een circulaire economie wordt afval geen last, maar een grondstof. Door afval gemakkelijker te kunnen vervoeren binnen de EU, wordt het herwinnen en hergebruiken van grondstoffen eenvoudiger. Tegelijkertijd moet het ongewenst storten of verbranden van afval strenger worden aangepakt. Bestaande afvalbergen moeten worden onderzocht met als doel bruikbare materialen eruit te halen zodat deze gerecycled kunnen worden.

Kunststoffen zoals plastic zorgen voor grote milieuproblemen op het land en in de zee. De producten worden meestal maar één keer gebruikt en eindigen dan al snel op de vuilnisstort of in de verbrandingsoven. Of nog erger: in onze rivieren, zeeën en oceanen. Overal ter wereld zien we zeevogels en andere dieren met kunststof in hun maag. Omdat kunststof zo wijdverspreid is, en via ons water de grenzen over komt, is het van groot belang dat we dit probleem in Europa samen oplossen.

D66 steunt het voorstel van de Europese Commissie om eenmalig gebruik van kunststof uit te bannen. Als er een alternatief voor kunststof is, dan moet dat worden gebruikt. Als er geen alternatief is, geldt als voorwaarde dat alleen die soorten kunststoffen mogen worden gebruikt, die recyclebaar zijn en moet gebruik van bronmateriaal afkomstig uit recycling bevoordeeld worden boven nieuw materiaal gemaakt van gewonnen olie. D66 wil dat schadelijke kunststoffen wettelijk worden uitgefaseerd, dat statiegeldregelingen voor drankflesjes worden ingevoerd en dat er voorwaarden worden gesteld aan ophaalpercentages van kunststofafval. Door onderzoeks- en innovatiebudget beschikbaar te stellen, kunnen we bovendien de hele levenscyclus van producten beter inrichten op het hergebruik van afval.

Behoud biodiversiteit

Beschadigde natuur en het verlies van natuurlijke hulpbronnen passen niet bij een toekomstbestendig Europa. Het wordt nu tijd om iets te doen aan de achteruitgang van biodiversiteit en de beschadigde natuur. Dat is een grensoverschrijdende en dus gezamenlijke verantwoordelijkheid, die vraagt om duidelijke doelstellingen. D66 wil dat de biodiversiteit in de lidstaten in de komende vijftien jaar verdubbeld wordt en dat Europa vanaf 2020 geen negatieve invloed meer heeft op biodiversiteit in de rest van de wereld. De EU-lidstaten moeten zich vastleggen op heldere doelen, zowel voor de EU als geheel als per lidstaat. Het verlies van dier- en plantensoorten is op zichzelf kwalijk genoeg, maar het gaat ook om het effect hiervan op onze natuurlijke hulpbronnen: water, lucht en de natuur.

Daarnaast moeten we toewerken naar een internationaal biodiversiteit-akkoord waarin alle aspecten worden meegenomen: de bescherming van natuur en oceanen, aandacht voor de drastische afname van bijen, andere insecten en diverse diersoorten en een omslag naar landbouw die een optimale duurzame oogst produceert met minimale chemische bestrijdingsmiddelen. Deze overgang betekent bijvoorbeeld dat we geen granen als soja en mais voeren aan onze dieren, maar inzetten op reststromen uit de voedselindustrie, gras en insecten. Het kweken van insecten draagt bij aan een grotere biodiversiteit.

Deze inzet heeft ook een positief effect op de biodiversiteit, natuur en leefbaarheid in Afrika, Zuid-Amerika en Azië. Europa is immers een van de grootste inkopers van grondstoffen ter wereld.

Minder landbouwsubsidies, meer innovatie

Het verduurzamen van de landbouw levert veel winst op voor een schoner en innovatiever Europa. D66 pleit al jaren voor een afschaffing van de structurele landbouwsubsidies in hun huidige vorm en blijft zich daar onverminderd voor inzetten. Inkomenssteun binnen de landbouw zonder enig uitzicht op structurele verbetering, maakt boeren afhankelijk en stimuleert niet tot eigen ondernemerschap. Voor zover nog landbouwsubsidies worden uitgekeerd, moeten zij geen blanco cheque zijn maar waar voor het geld leveren. Om voedselzekerheid veilig te stellen, koppelen we deze subsidies naast de voorwaarde van een gezonde bodem ook aan de klimaatdoelstellingen van Parijs, de transitie naar kringlooplandbouw, stimulering van biodiversiteit en dierenwelzijn en landschappelijke waarden.

Kringlooplandbouw helpt ons om onze voedselzekerheid te garanderen binnen de huidige beschikbare landbouwgrond. De groei van de wereldbevolking maakt dat de wereld 70 procent meer voedsel nodig heeft in 2050. Dat kunnen we alleen doen wanneer we plantaardige en dierlijke productie tot een integraal landbouwsysteem aan elkaar knopen. Ook moet het gebruik van kunstmest en het gebruik van diergeneesmiddelen voor het verhogen van productie fors worden verminderd. Indien kunstmest nog wordt gebruikt, moet het circulair zijn.

Door het stimuleren van lokale kweek kunnen onnodige transportkilometers voorkomen worden inclusief de bijbehorende uitstoot.

Biotechnologie is een kans om landbouw te verduurzamen, de druk op natuur en milieu te verminderen en voldoende voedselvoorziening zeker te stellen. Er moet daarom een Europees innovatiefonds komen voor duurzame landbouwtechnieken, inclusief een ethisch afwegingskader en een zorgvuldige risicoanalyse. Europa kan belemmeringen wegnemen die de ontwikkeling of toepassing van innovatieve technologieën tegenhouden. Zo kan bijvoorbeeld een weloverwogen toepassing van gen-technologie bijdragen aan een duurzame en rendabele landbouw.

Beschaafd omgaan met dieren

D66 wil dierenleed voorkomen. Diertransporten in Europa moeten worden beperkt tot maximaal drie uur. De duur van het transport, de omstandigheden waaronder dieren vervoerd worden en de werkwijze van slachthuizen, moeten strenger en vaker worden gecontroleerd. Europa moet de ontwikkeling en het gebruik van alternatieven voor dierproeven stimuleren.

Europa zou een voorbeeld kunnen nemen aan Nederland als het gaat om strenge regulering van het houden van exotische huisdieren. Bijvoorbeeld met een EU-Positieflijst die aangeeft welke diersoorten worden toegestaan om als huisdieren te houden. Ook pleit D66 voor een Europees verbod op wilde dieren in het circus. D66 blijft vragen om meer steun vanuit Europa voor de rol van wildlife opvangcentra in de strijd tegen illegale handel en een gezamenlijke Europese aanpak voor kwaliteitsstandaarden en financiering hiervan. Het door D66 geïnitieerde EU Actieplan tegen stroperij moet volledig uitgevoerd en aangescherpt worden. Er dient een totaalverbod op de handel in ivoor en neushoornhoorn te komen.

Europa moet inzetten op een verantwoorde ontwikkeling van kweekvlees, zodat er voor consumptie van vlees minder dieren hoeven worden gehouden. Ook de verdere ontwikkeling van vegetarische vleesvarianten en van insecten als voedsel stimuleren we.

Schone oceanen

Wereldwijd zijn 600 miljoen mensen direct afhankelijk van schone oceanen. Overbevissing, verzuring, temperatuurverandering en het dumpen van kunststoffen zoals plastic in zee levert grote bedreigingen op. Om hier iets aan te doen, moet Europa over deze thema's internationale afspraken maken en kennisuitwisseling stimuleren. In de Europese zeeën streven we naar 30% effectief beschermde gebieden, zoals internationaal is afgesproken. Ook moet Europa met de Atlantische partners samenwerken om grote delen van de Atlantische Oceaan, het noordpoolgebied en Antarctica tot beschermd gebied te verklaren. Met niet-EU landen die deze zeeën met ons delen moet Europa afspraken maken over het terugdringen van vervuiling via rivieren en kustlijnen.

Schoon Europees water

Vervuiling treft niet alleen oceanen, maar ook de Europese rivieren en het grondwater. D66 wil dat Europa de vervuiler laat betalen. Minder waterverbruik en een hogere waterkwaliteit is beter voor het milieu en voor onze gezondheid. Om een gelijke kwaliteit van water te krijgen in de EU is het belangrijk dat alle Europese lidstaten de Europese 'Kaderrichtlijn Water' implementeren. Het stellen van hoge, gezamenlijke normen voor de waterkwaliteit zorgt ook voor meer bewustwording in de landbouw en de waterzuiveringsindustrie. De Nederlandse ketenaanpak van medicijnresten uit oppervlaktewater moet daarom de minimaal te hanteren norm worden in de hele Europese Unie.

Duurzame visserij

Alleen door de visserij te verduurzamen, kunnen we een schone en gevarieerde natuur realiseren en een houdbaar toekomstperspectief bieden aan de visserijsector. De EU moet het gemeenschappelijke visserijbeleid daarom beter handhaven en aanscherpen. We kiezen voor verantwoorde quota voor visvangst, blijven bijvangst registreren en stimuleren innovatieve vismethoden met zo min mogelijk dierenleed, zoals pulvisserij. Uiterlijk in 2030 moeten destructieve vismethodes, zoals met bodemberoerende sleepnetten, tot het verleden behoren. Subsidies en belastingvrijstellingen op nieuwe vissersschepen en scheepsbrandstof worden afgebouwd. Deze worden vervangen met subsidies op diervriendelijke en natuurvriendelijke vistechnieken, en de ontwikkeling van duurzame viskweek.

2. Een schoon Europa met snelle verbindingen voor iedereen

Goede mobiliteit is belangrijk voor alle Europeanen. Maar op dit moment is het ook een bron van vervuiling. Als we in Europa onze klimaatdoelstellingen willen halen, moeten we daar in onze vervoersmiddelen rekening mee houden. Nu is het vervoer over de weg, in de lucht en over het water nog veel te vervuilend. Driekwart van de CO₂-uitstoot in Europees transport is afkomstig van vervoer over de weg. Vliegverkeer en scheepvaart worden tot nu toe niet aangepakt, maar dragen in toenemende mate bij aan de groei van CO₂-uitstoot. Op Europees niveau kunnen we dit echt alleen aanpakken door gezamenlijk strenge normen op te stellen om uitstoot aan de bron zoveel mogelijk te voorkomen. D66 wil dat Europa meer investeert in schonere manieren van transport die ons van A naar B brengen en in betere aansluitingen tussen vervoersnetwerken. Vervoer moet overal in Europa snel, schoon en goed toegankelijk zijn.

Europese vliegtaks

Schone lucht in Europa kunnen we alleen samen bereiken. Vervuilend vervoer pakken we daarom gezamenlijk aan. Maatregelen die D66 daarvoor voorstelt, zijn het afschaffen van de vrijstelling van accijns op kerosine in Europa, de invoering van een Europese belasting op vliegtickets en daarnaast ook het afschaffen van de btw op treinkaartjes. De prijs van vliegen geeft op die manier een betere afspiegeling van de totale kosten en de trein wordt volwaardig concurrent op korte afstanden. De opbrengsten hiervan kunnen worden gebruikt om te investeren in de ontwikkelingen van duurzame vervoerswijzen, zoals CO₂-vrije luchtvaarttechnologie.

Om de uitstoot van luchtvaart te beperken moet Europa zich actief blijven inzetten voor een ambitieus mondiaal instrument, maar moet Europa ook bereid zijn alleen door te gaan als de discussies in internationaal verband te lang duren. Het internationale systeem CORSIA doet vooralsnog te weinig om de uitstoot van luchtvaart te beperken en bevat te veel mazen om effectief te kunnen zijn. Totdat er wereldwijde afspraken zijn over de uitstoot van CO₂, blijven vluchten binnen, van en naar Europa daarom onder het emissiehandelssysteem vallen.

Gelijk speelveld in de lucht

Oneerlijke concurrentie in de luchtvaart moeten we aanpakken. Europese luchtvaartmaatschappijen moeten onder gelijke voorwaarden kunnen concurreren met luchtvaartmaatschappijen van buiten Europa, zonder invloed van staatssubsidies. D66 blijft zich inzetten voor een gemeenschappelijk Europees luchtruim. Dit maakt vliegen veiliger, efficiënter en voorkomt daarmee onnodige CO₂-uitstoot. De Europese Unie heeft een sterke positie op het gebied van luchtvaart en biedt voor andere landen een belangrijke vervoersmarkt. Om te voorkomen dat Europese landen tegen elkaar uitgespeeld worden, is het belangrijk dat Europa als één blok onderhandelt over luchtvaartverdragen en daarbij goede afspraken maken, zoals met het Verenigd Koninkrijk na de Brexit.

Scherpe normen voor de scheepvaart

D66 heeft de ambitie om de scheepvaart internationaal schoner te maken. Alleen een wereldwijde aanpak zet zoden aan de dijk, maar zolang die er nog niet is zijn Europese afspraken nodig. De internationale scheepvaart moet daarom onder het Europese emissiehandelssysteem vallen. Voor schepen die aanleggen in Europese havens moet Europa normen voor vervuilende stoffen als stikstof en zwavel vastleggen.

Ook de verduurzaming en uniformering van de binnenvaart in Europa is een punt van aandacht. De binnenvaart is een belangrijk alternatief voor vrachtvervoer over de weg: één binnenvaartschip vervangt al snel 45 vrachtwagens. Schippers moeten te maken hebben met uniforme regels en goed bevaarbare waterwegen in heel Europa. Onder die voorwaarden is het een goed alternatief voor vervoer over de weg.

D66 vindt het onbegrijpelijk dat er nog steeds geen gelijk speelveld is voor zeehavens, doordat er soms sprake is van staatsfinanciering en soms niet. Wat ons betreft moeten hier Europese richtsnoeren voor komen.

Schone voertuigen op de weg

De Nederlandse transportsector staat in hoog aanzien in Europa. Die positie kunnen we versterken door in te zetten op een progressieve ontwikkeling van duurzaam en veilig goederenvervoer. Een stevige Europese ambitie is nodig voor schone en zuinige vrachtauto's en een goede (digitale) infrastructuur die het aantal lege ritten minimaliseert en bijvoorbeeld het rijden in energie-efficiënte kolonnes mogelijk maakt. Daarom maken we ons in Brussel hard voor de acceptatie van langere en zwaardere vrachtauto's, waardoor er veel minder vrachtauto's nodig zijn.

Voor nieuwe voertuigen – auto's, autobussen en vrachtauto's – wil D66 dat verbrandingsmotoren uiterlijk tot 2030 mogen worden verkocht in Europa. Dat geeft een duidelijk signaal aan vervuilers. Europa moet strenge normen voor CO₂, NO_x en (ultra) fijnstof instellen voor vervuilende voertuigen en andere gemotoriseerde aandrijvingen (zoals bouwwerktuigen). Hierdoor zal de keuze voor minder vervuilend rijden logischer worden, zoals elektrisch of op waterstof. In Europa moeten wat ons betreft vanaf 2040 alle voertuigen zonder emissies zijn: dat zijn voertuigen die geen schadelijke uitstoot hebben. De aanschaf van nulmissie-voertuigen moet aantrekkelijker worden, zodat de consument eerder voor dat soort auto's kiest. Europese subsidies voor transport worden ingezet om de uitbouw van laadinfrastructuur en een netwerk van schone brandstoffen te stimuleren.

Energie- en brandstofbelastingen zien we bij voorkeur Europees geharmoniseerd, met onder andere een minimumniveau van CO₂-belasting op brandstoffen. Het tankstation-toerisme, waarbij er over de landsgrenzen heen getankt wordt vanwege lagere brandstofbelastingen en daardoor lagere brandstofprijzen, behoort daarmee straks tot het verleden. Een deel van deze belastingopbrengst kunnen we vervolgens inzetten voor het budget van de Europese Unie, zodat we meer kunnen investeren in onderzoek en innovatie.

Genoeg van het gesjoemel

Na het grote dieselschandaal ("Dieselgate") heeft D66 in het Europees Parlement een leidende rol gespeeld bij de invoering van nieuwe strenge Europese regels voor het opsporen van sjoemelsoftware. Alle nieuwe automodellen worden nu niet alleen in het laboratorium, maar ook op de weg getest. We krijgen onafhankelijke Europese controles op autofabrikanten en de Europese Commissie kan een autofabrikant stevige boetes opleggen. We moeten voorkomen dat er nieuwe grote schandalen komen door gebrekkig toezicht op de handhaving van Europese regels.

Automobilisten die getroffen zijn door Dieselgate verdienen goede compensatie. Daarom wil D66 dat eigenaren van sjoemeldiesels, of andere slecht werkende producten, overal in Europa het recht krijgen om collectief compensaties te eisen bij de rechtbank.

Veiligheid op Europese wegen

Jaarlijks zijn er circa 25.000 verkeersdoden op Europese wegen en dit komt met name door menselijke fouten in het verkeer. Verbeteringen aan voertuigen, infrastructuur en gedrag van verkeersdeelnemers kunnen sterk bijdragen aan het verminderen van het aantal verkeersongevallen. We streven naar 90 procent minder verkeersslachtoffers op Europese wegen in 2050. Bijvoorbeeld door de inzet van slimme snelheidsaanpassingen en herkenning van afleiding door mobiele telefoons. Met Europese regelgeving streven we als D66 naar een gelijk niveau van verkeersveiligheid in heel Europa.

Investeren in innovatie

Met het geld dat de CO₂-belasting op brandstoffen en de vliegtaks oplevert, kan Europa meer financiering beschikbaar stellen voor innovatie in transport. Dat is bijvoorbeeld: CO₂-vrije luchtvaarttechnologie en verder onderzoek naar compensatiemaatregelen van emissies in de luchtvaart ("negatieve emissies"), een betere infrastructuur voor alternatieve brandstoffen zoals waterstof en het plaatsen van extra laadpalen om elektrisch vervoer te stimuleren. Het huidige batterij-initiatief, een samenwerking tussen EU-instellingen, industrie, landen en innovators, dat stimuleert om milieuvriendelijke accu's te maken, is een mooi voorbeeld dat meer investering verdient.

Meer digitale toepassingen in vervoer

Ook het gebruik van digitale toepassingen in transport verdient aandacht en investering. Slimme vervoerssystemen zullen de infrastructuur veiliger maken en ons dwingen om zuiniger met grondstoffen om te gaan. Europa kan daarom meer investeren in de ontwikkeling van veilige zelfrijdende voertuigen en digitale systemen die helpen bij de overgang naar *mobility as a service*. Daarin moeten alle opties worden bekeken: schoon vervoer over de weg, over het spoor, in de lucht en over water.

In het vervoer over de weg maken we al gebruik van digitale betaalsystemen, maar die zijn nog niet overal in Europa uniform. Dat geldt voor elektrisch laden, tolsystemen en openbaar vervoer. Dit past niet bij een Europa waarin vrij reizen zo eenvoudig mogelijk moet zijn. Hier moeten we in Europa één uniform systeem voor maken. Dat wordt extra belangrijk, want in ons transportbeleid moet het principe "de gebruiker betaalt" leidend worden. Ook is D66 voorstander van het aanbieden van statusinformatie over wegen - zoals onderhoudswerkzaamheden - als open data, zodat navigatiesystemen daar direct gebruik van kunnen maken. Files kunnen hierdoor vaker voorkomen worden, wat bijdraagt aan een lagere uitstoot en een betere luchtkwaliteit.

Betere en schonere Europese spoorvoorzieningen

D66 wil reizen tot 700 km per trein aantrekkelijker maken in Europa. Daarom willen we dat reizen per spoor comfortabel, snel en makkelijk gaat. Vervoer over spoor en rails kan nog veel meer mensen en bedrijven bedienen dan nu. Verhoudingsgewijs gaat er veel verkeer over de weg en het spoor is nog niet altijd een logisch alternatief. Dat kunnen we meer stimuleren, want betere spoorvoorzieningen halen de druk op de autowegen weg en bieden een duurzamer alternatief.

We streven naar een Europese spooragenda. Europa moet veel meer investeren in hogesnelheidsverbindingen. Ook moeten belemmeringen voor samenwerking op het spoor zo veel mogelijk worden weggehaald en het spoor financieel aantrekkelijker worden gemaakt ten opzichte van de luchtvaart. Dit doen we onder andere door belasting te heffen op vliegtickets en accijns te

heffen op kerosine. Maar ook door Europese subsidies voor luchthavens en snelwegen stop te zetten en juist te investeren in hogesnelheidsverbindingen tussen steden en regio's. Het exploiteren van nachttreinen maken we aantrekkelijker door bijvoorbeeld de tracékosten te verlagen, BTW op tickets voor nachtelijke reizen af te schaffen en interoperabiliteit tussen verschillende landen gemakkelijker te maken.

Naast HSL-verbindingen willen wij ook het reguliere treinverkeer waar nodig grensoverschrijdend maken tussen grote steden in Nederland en grote steden in omliggende landen. Behalve dat grensregio's hiervan profiteren zal bijvoorbeeld een rechtstreekse intercityverbinding tussen Den Haag en Düsseldorf via Rotterdam en Eindhoven belangrijke economische centra met elkaar verbinden. Zolang er nog geen vliegtaks is, wil D66 het reizen met de trein in Europa goedkoper maken door middel van het toepassen van 0% btw-heffing en het verlenen van subsidie. Europese instituties mogen geen vliegereizen meer benutten naar bestemmingen onder de 700 km, met in potentie 4 uur reistijd of minder.

Het aanbesteden van openbaar vervoer, met sterke inzet op schonere en duurzamere vervoersmiddelen via duurzaamheidscriteria, draagt aantoonbaar bij aan schonere, kwalitatief beter én efficiënter vervoer en moet dan ook de norm worden binnen de EU. D66 wil dat er meer en betere samenwerking komt tussen Europese spoorwegmaatschappijen, waarbij de passagier centraal staat, dienstregelingen en het serviceniveau van luchtvaart en spoor beter op elkaar aansluiten en waarbij interregionaal en grensoverschrijdend transport wordt uitgebreid.

Ruimte voor de fiets

Ook binnen grote steden werken we toe naar veilig, snel en schoon vervoer. Voor elke afstand moet een schoon alternatief bestaan. Fietsvervoer is schoon en gezond en wordt steeds populairder in Europa. Met de opkomst van de elektrische fiets krijgt deze vorm van vervoer een veel groter bereik. Dit moeten we stimuleren, onder voorwaarde dat er veilige fietsroutes bestaan en dat het fietsen aansluit op frequent openbaar vervoer. Voor het grootste deel is dit nationaal, regionaal of lokaal beleid, maar de EU kan helpen om grensoverschrijdend fietsvervoer beter te maken. Daarbij pleit D66 pleit voor de beschikbaarheid van Europese trein-fiets combi-tickets, aangeboden door de aanbieders van trein kaartjes en huur en vouw fietsen. Europa kan bovendien benadrukken dat de fiets een belangrijke plek inneemt in de programma's voor stedelijk mobiliteitsbeleid waarvoor EU-middelen worden uitgetrokken.

3. Een Europa dat eerlijk deelt

Zo'n zestien miljoen Europeanen werken in een andere lidstaat dan hun geboorteland. Een half miljoen van hen is Nederlander. Sinds eind jaren tachtig van de vorige eeuw hebben 9 miljoen Europeanen met behulp van een Erasmusbeurs een studie of stage gevolgd in een andere lidstaat. Dat is het Europa zonder grenzen dat we moeten koesteren. Het brengt ons dichter bij elkaar en biedt Europeanen uitzonderlijke kansen.

Door de opheffing van de binnengrenzen is de handel tussen landen toegenomen en de mobiliteit vergroot. Toch zijn we er nog niet. Vooral in de grensregio's ondervinden mensen nog te veel problemen, wanneer zij vlak over de landsgrens willen werken, studeren of zorg willen krijgen. De vrijheden van de interne markt vinden wij een groot goed. Tegelijk mag een Europa zonder grenzen nooit leiden tot misbruik of uitbuiting. Concurrentie draagt bij aan economische groei, maar mag de verschillen in Europa niet te groot laten worden. We willen voorkomen dat er te veel ongelijkheid ontstaat in Europa, of dat er een "race naar de bodem" ontstaat. Binnen de interne markt moet Europa daarom zorgen dat alle Europeanen altijd terug kunnen vallen op een sociaal vangnet in een lidstaat. Naast het versterken van de interne markt streven we daarom naar een inclusief Europa dat zich inzet voor goede scholing en banen voor alle Europese burgers.

Mobiele sociale rechten

In Europa zijn er nog steeds barrières voor het werken, wonen en studeren in een ander land. Sociale zekerheid en pensioenen gaan nog te moeilijk mee de grens over. Dat is vervelend voor mensen die voor een bepaalde periode in een ander land verkeren of voor grenswerkers die vaak op een neer moeten. D66 wil dat dit veel makkelijker wordt. Omdat pensioenen buiten Nederland minder goed geregeld zijn dan bij ons, pleit D66 voor een Europees pensioenspaarproduct waarmee Europeanen een aanvullende oudedagvoorziening kunnen opbouwen. Uiteraard worden nationaal opgebouwde rechten in dit systeem gegarandeerd.

Iedere Europeaan heeft het recht om in fatsoenlijke arbeidsomstandigheden te werken en terug te kunnen vallen op een sociaal vangnet in een lidstaat. Door de grote verschillen in de economische ontwikkeling van lidstaten is een Europees minimumloon volgens D66 op dit moment niet realistisch en niet wenselijk. Maar Europa kan wel via structuurfondsen helpen om goede arbeidsomstandigheden te garanderen en arbeidsmobiliteit te vergroten. Deze middelen moeten worden gekoppeld aan bindende aanbevelingen voor lidstaten om de arbeidsmarkten in Europa structureel te hervormen waar nodig, en aan strenge anti-corruptie bepalingen.

Solidariteit is een typisch Europese verworvenheid, die we koesteren. Maar nationale sociale zekerheidsstelsels zijn niet gemaakt voor de wereld van vandaag, met mobiele werknemers, open grenzen, interneteconomie en veranderende arbeidspatronen. Om de nationale stelsels te beschermen, moeten er aanvullende sociale zekerheidsvoorzieningen komen op Europees niveau. Pensioenen, werkloosheidsvoorzieningen en arbeidsongeschiktheidsvoorzieningen die meeneembaar zijn in heel Europa, op basis van sparen, verzekeren en publieke middelen waar nodig. Dergelijke producten worden reeds aangeboden door niet-EU aanbieders en internetgiganten. Er moet snel een EU wettelijk kader komen voor dergelijke voorzieningen.

Gelijke beloning voor gelijk werk op dezelfde plek

Het vrij verkeer van goederen en diensten is van groot belang voor de Europese economie. Het is goed voor vrijhandel, concurrentie, en de ontwikkelkansen van landen en mensen. Maar er zijn situaties waarin de open grenzen worden misbruikt om lokale loonafspraken te ondermijnen. Om

deze vorm van oneerlijke concurrentie te voorkomen, willen we een garantie op gelijke beloning voor gelijk werk op dezelfde plek. Met de detachingsrichtlijn is een belangrijke eerste stap gezet. Met deze richtlijn zijn eisen gesteld aan de tijdelijke inhuur van werknemers uit andere lidstaten. Deze werknemers worden zo beschermd en de concurrentiepositie wordt niet oneigenlijk aangetast. Wanneer bijvoorbeeld vrachtwagenchauffeurs op de Nederlandse interne markt actief zijn (cabotage), dan moet de detachingsrichtlijn ook van toepassing zijn op vrachtwagenchauffeurs.

Misbruik stevig bestrijden

Ontduiking van arbeidsmarktregels is verboden en ondermijnt het vertrouwen. Regels moeten daarom stevig worden gehandhaafd. Op dit moment heeft iedere lidstaat een eigen arbeidsmarktautoriteit. Op Europees niveau wordt niet gecontroleerd of regels voor grensoverschrijdende arbeid worden nageleefd. Lidstaten kennen grote verschillen in interpretatie van wetgeving. Door gebrek aan samenwerking ontstaat ruimte voor het ontduiken van premies, onderbetaling en ontwijking van arbeidsvoorwaarden.

D66 juicht daarom het voorstel toe om een Europese Arbeidsmarktautoriteit op te richten. Deze kan samenwerking en harmonisering tussen nationale autoriteiten stimuleren, onderzoek doen naar de bevordering van mobiliteit en sociale zekerheid binnen de EU, en schijnconstructies bestrijden. Het spreekt voor zich dat de bevoegdheden van deze autoriteit in aanvulling op en in samenhang met nationale arbeidsmarktautoriteiten moet worden uitgevoerd. Ook een Europees bedrijvenregister in samenwerking met lokale autoriteiten en sociale partners, kan helpen om beter te controleren op fraude.

Bescherming van consument en ondernemer

Door het eenduidig garanderen van de rechten van Europeanen in een open Europese markt beschermen we de consument én bevorderen we de handel. Daarom vindt D66 dat er gelijke regels moeten gelden voor de Europeaan als consument. Zo moet het binnen de EU eenvoudiger worden om geld terug te krijgen wanneer vluchten grote vertraging oplopen of geannuleerd worden, of wanneer goederen geretourneerd worden. Er moet een Europese wet komen voor collectieve schadeclaims, die het mogelijk maakt voor gedupeerden om gezamenlijk grensoverschrijdend claims in te dienen of rechtszaken aan te spannen.

D66 wil dat er een Europese Consumentenbeschermingsautoriteit wordt opgericht. Dit is nodig om de consument beter te beschermen in het geval van conflicten met bedrijven en overheden. Wanneer een ondernemer of ZZP'er met een ander bedrijf in de EU wil samenwerken, conflicten moet oplossen of contracten moet afsluiten, moeten hiervoor in de hele EU dezelfde rechten gelden.

Zorg en gezondheid

D66 vindt dat de inrichting van het zorgstelsel een nationale verantwoordelijkheid en bevoegdheid is. Dat moet ook zo blijven. Maar Europa kan wel meer samenwerken op het gebied van volksgezondheid. Niet alleen om ziektes te voorkomen maar ook om wereldwijde bedreigingen zoals antimicrobiële resistentie of de dalende vaccinatiegraad aan te pakken. De EU moet medische innovatie en onderzoek naar alle vormen van levensbeëindiging verder stimuleren, bijvoorbeeld door geld vrij te maken in Horizon Europe en netwerken tussen zorg- en kennisinstellingen te faciliteren. Ook blijft D66 zich inzetten om seksuele en reproductieve gezondheidsrechten onderdeel te maken van de Europese gezondheidsstrategie. D66 streeft bovendien naar Europese samenwerking in onderzoek naar verschillen tussen mannen en vrouwen in de diagnose, het verloop en de behandeling in de gezondheidszorg.

D66 vindt het belangrijk dat er maatregelen worden getroffen om de toegankelijkheid van medicijnen binnen Europa te waarborgen. Medicijnen en medische hulpmiddelen worden op dit moment wel gezamenlijk beoordeeld, maar nog niet gezamenlijk ingekocht. D66 wil dat er meer medicijnen op Europees niveau worden ingekocht. Zo kunnen kosten worden bespaard en wordt de macht van multinationale farmaceutische bedrijven doorbroken. D66 vindt dat de Europese Unie en bijbehorende lidstaten voorwaarden moeten stellen bij zowel het inkopen van medicijnen als het afgeven van licenties voor geneeskundige stoffen door onderzoeksinstituten aan farmaceutische bedrijven. Mogelijke voorwaarden kunnen zijn: transparantie over de kostenopbouw, toegevoegde waarde, kosteneffectiviteit en een maatschappelijk verantwoorde winstmarge. D66 wil ook dat in heel Europa de toegang tot informatie voor patiënten verbeterd wordt en dat patiënten meer controle kunnen krijgen over hun eigen zorg in Europa. In grensregio's mogen geen belemmeringen bestaan voor het ontvangen van (spoed)zorg aan beide zijden van de grens.

Modernisering regionaal beleid en investeringsfondsen

Het regionaal beleid is het belangrijkste investeringsbeleid van de EU. Het is goed voor werkgelegenheid, economische groei en duurzame ontwikkeling. D66 wil dat de prioriteiten van het regionaal beleid en de investeringsfondsen beter aansluiten bij de doelstellingen voor een duurzaam en toekomstgericht Europa met een sterke kenniseconomie. Dit beleid moet tevens gekoppeld zijn aan de landen-specifieke aanbevelingen die de EU opstelt voor de lidstaten. Zo stimuleren we dat verschillende landen structurele hervormingen doorvoeren die het investeringsklimaat daadwerkelijk verbeteren. Dit is efficiënter en effectiever. Iedere euro die we vanuit Europa investeren zal méér opleveren. D66 wil met minder geld meer doen voor een duurzaam, economisch krachtig en inclusief Europa. Binnen het regionaal beleid wil D66 extra aandacht voor duurzame stedelijke ontwikkeling en grensoverschrijdende samenwerking van burgers, scholen en maatschappelijke of culturele organisaties.

Erasmus voor iedereen

Het uitwisselingsprogramma Erasmus is een groot succes. Sinds 1987 hebben miljoenen Europeanen via Erasmus de kans gekregen in een andere lidstaat te studeren of stage te lopen. Jonge Europeanen leren zichzelf en andere Europeanen kennen. Er ontstaan nieuwe contacten en initiatieven, die leiden tot nieuwe samenwerkingen en kansen. Met dit onderwijsproject heeft de Europese Unie bijgedragen aan kansengelijkheid, sociale binding en actief burgerschap. Maar er kan meer. D66 is daarom groot voorstander van de uitbreiding van Erasmus. Allereerst door meer budget beschikbaar te stellen. Maar daarnaast moet er specifiek meer aandacht komen voor uitwisseling in het mbo. Binnen het Erasmus+ programma moeten Centres of Vocational Excellence – partnerschappen tussen beroepsonderwijsinstellingen en regionale ontwikkeling – meer ruimte krijgen.

Minder barrières voor uitwisseling

Een voorwaarde voor het welslagen van internationale mobiliteit en uitwisseling van leerlingen is de stimulering van meertaligheid. In alle niveaus van het onderwijs is het belangrijk om hier genoeg aandacht aan te besteden. Zeker voor de grensregio's is meertaligheid van groot belang. Het is een essentiële voorwaarde voor het vrij verkeer van personen en diensten en het voorkomt dat de sociaal culturele cohesie tussen de burgers wonende in grensregio's verder afneemt.

Ook de wederzijdse erkenning van diploma's, (deel)certificaten, modules en stages tussen lidstaten en het afbouwen van het aantal voor niet-ingezetenen afgeschermd beroepen is belangrijk voor de arbeidsmarkt en de studenten. Tot slot verdient het stimuleren van samenwerking tussen universiteiten, onderzoeksinstituten en hogescholen in Europa blijvend aandacht, zodat programma's goed op elkaar aansluiten en zowel studenten als wetenschappers eenvoudig in een ander land aan de slag kunnen.

Digitale leermiddelen

Een grotere toegankelijkheid van leermiddelen leidt tot verbetering van de kanselijkheid van Europeanen. D66 vindt het belangrijk om digitale leermiddelen onder hetzelfde lage btw-tarief te brengen als fysieke leermiddelen. Op Europees niveau is hiervoor inmiddels de weg vrijgemaakt. Nu is het zaak dat de nationale wetgeving volgt.

Leven lang leren

Voor een toekomstbestendige Europese arbeidsmarkt is leven lang leren onmisbaar. De arbeidsmarkt verandert razendsnel; niemand haalt meer de pensioengerechtigde leeftijd met de kennis die in het initieel onderwijs is opgedaan. Een Europese aanpak is onontbeerlijk om de arbeidsmobiliteit te vergroten. Eures, het Europees portaal voor beroepsmobiliteit, kan een rol spelen in het matchen van werkzoekenden en vacatures binnen de EU, met een fonds om werknemers uit andere lidstaten voor te bereiden en te ondersteunen met taallessen en huisvesting. Zo heeft Nederland veel onvervulbare vacatures in de zorg, ICT en installatietechniek. Door Europees te werven, creëren we een beter aanbod voor de snel veranderende vraag op de arbeidsmarkt. Europese uitwisselingsprojecten van bedrijven en kennisinstellingen kunnen bovendien voor werknemers van elke leeftijd enorm bijdragen aan duurzame inzetbaarheid. Om een leven lang leren voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk te maken moet de Europese Unie samenwerking tussen bedrijven, onderwijsinstellingen en universiteiten stimuleren. Dit kan via subsidies, met duidelijke regelgeving en betere diploma-erkenning. Het betrekken van praktijkleren draagt bij aan de aanpak van jeugdwerkloosheid in Europa.

Kennis en innovatie

In het kader van kennisuitwisseling en bevordering van onderzoek, moet Europa zich inzetten voor *open access* bij alle Europese universiteiten, zodat onderzoek vrij toegankelijk is voor iedereen die er kennis van wil nemen. Een hoger deel van het budget moet gaan naar onderzoek en ontwikkeling. Dit kan via versterking van het kaderprogramma en het EU-investeringsbeleid. Vooral thema's als kunstmatige intelligentie, kwantumcomputing, medisch onderzoek en schone energie hebben prioriteit. Deze onderwerpen zijn voor Europa van geopolitiek en economisch strategisch belang. Om op deze thema's op wereldschaal topposities te ontwikkelen is focus en massa op Europees niveau noodzakelijk, en daarom moeten positieve, concrete en uitdagende innovatiemissies worden geformuleerd, zoals een eerste Europese kwantumnetwerk in 2025 of het overwinnen van dementie. Ook experimenten met slimmer transport en *smart cities* kunnen ondersteuning krijgen vanuit het partnerschap-programma van de Europese Commissie. In dit programma worden steden, het mkb, de industrie, banken en onderzoek bij elkaar gebracht om duurzame oplossingen te bedenken voor de veiligheid, energievoorziening, mobiliteit en inrichting van steden.

Europese cultuur

D66 koestert de grote rijkdom aan kunst en cultuur in Europa. Wij verwachten dat elk land een steentje bijdraagt aan het beschermen en uitdragen hiervan. Europa kan in de wereld onze kunst en cultuur delen met culturele missies, het digitaliseren van kunst, literatuur en onderzoek en het organiseren van gezamenlijke tentoonstellingen. Maar ook binnen Europa kunnen we cultuur meer op de kaart zetten, bijvoorbeeld met een Europese museumkaart. Met een Europese museumkaart stimuleren we culturele uitwisseling en ontsluiten we de culturele diversiteit van Europa voor nieuw publiek.

Ook pleit D66 voor een jaarlijkse vrije dag voor alle EU burgers op 9 mei (de Dag van Europa). Tijdens deze dag openen Europese instellingen hun deuren en worden in heel Europa feestelijke evenementen en activiteiten georganiseerd. Dat draagt niet alleen bij aan meer kennis en inzicht in het Europese project, maar creëert ook een gemeenschappelijk Europees gevoel.

4. Een Europa dat beschermt

Europa is een van de beste plekken om geboren te worden, om op te groeien, om te wonen, werken en leven. Samen met andere Europese landen heeft Nederland sinds het begin van de Unie hard gewerkt aan meer veiligheid, democratie en bescherming van mensenrechten. De meerwaarde van die samenwerking is nauwelijks te overschatten.

Europa is voor ons een waardengemeenschap en rechtsgemeenschap, waarin grondrechten worden beschermd. In een progressief Europa strijden we daarom voor meer bescherming en een betere garantie van grondrechten. Waar je in Europa ook wilt werken, studeren, of wonen: je moet van dezelfde kansen en vrijheid kunnen genieten. Europa is daarvoor een absolute noodzaak. Niet alleen om kansen voor de “happy few” te bieden, maar voor ons allemaal.

Iedere lidstaat is gecommiteerd aan Europese grondrechten. Voor D66 zijn gelijke kansen voor EUburgers en bescherming van minderheden centrale Europese waarden. Iedere inwoner van de EU moet kunnen leven en werken in veiligheid en vrijheid. Wanneer binnen de Europese Unie deze waarden niet in acht worden genomen, en daarmee de vrijheden van het individu in gevaar komen, moeten we ingrijpen. De instrumenten die deze bescherming kunnen bieden moeten verder worden aangescherpt en beter worden gehandhaafd. De bescherming van grondrechten, de rechtsstaat en burgerlijke vrijheden is de essentie van de Unie.

Grondrechtentoets

Landen die willen toetreden tot de Europese Unie worden aan de strengste toetsen onderworpen. Pas als zij aan alle criteria voldoen, kunnen kandidaat-lidstaten lid worden van de EU. D66 wil ook dat zittende lidstaten doorlopend aan dezelfde toetsen worden onderworpen. Op dit moment is het enige instrument waar de EU over beschikt overtredingen aan te pakken, de zogeheten artikel 7 procedure. Deze is echter niet effectief genoeg. Het Europees Parlement heeft daarom het D66-voorstel voor de invoering van een jaarlijkse onafhankelijke grondrechtentoets voor alle lidstaten aangenomen. Lidstaten moeten, naast het jaarlijkse verantwoordingsmoment over de nationale begroting, jaarlijks ook verantwoording afleggen over de eerbiediging van de rechtsstatelijke principes in het land. Als een lidstaat zich niet houdt aan de principes van de democratische rechtsstaat, dan zijn (financiële) sancties een mogelijke consequentie. De Commissie moet zo snel mogelijk een wetsvoorstel indienen om het “Democratie – Rechtsstaat – Grondrechten Pact” wettelijk bindend te maken.

Aanpakken van ongelijkheid op de arbeidsmarkt

Een samenleving waarin iedereen de kans krijgt om zich volledig te ontplooien is van essentieel belang. Stimulering van gelijke behandeling en diversiteit op de arbeidsmarkt en de bestrijding van discriminatie zijn daarom noodzakelijk. De EU kan hieraan bijdragen. Allereerst door bij haar eigen instituties te zorgen voor gelijke kansen. Daarnaast wil D66 gelijk loon voor mannen en vrouwen in de wet verankeren. Naar IJslands voorbeeld moeten grote bedrijven in Europa gaan aantonen dat gelijk werk gelijk wordt betaald. Verder zijn meer transparantie en bindende doelen nodig met betrekking tot gelijke betaling voor gelijk werk en de mate waarin vrouwen en minderheidsgroepen zijn vertegenwoordigd in leidinggevende functies.

D66 wil bovendien een streefcijfer van 50 procent vrouwen op belangrijke Europese functies in 2019. De richtlijn tot verbetering van de genderbalans in niet-uitvoerende bestuursfuncties van beursgenoteerde ondernemingen moet zo snel mogelijk door de Europese Raad worden goedgekeurd.

Bescherming van minderheden

Europa kan meer doen om minderheden te beschermen. Europa moet de rechten van mensen actief waarborgen. Als mensen dreigen in gevaar te komen door hun religie, seksuele voorkeur, etniciteit, handicap of geslacht, moet Europa ingrijpen. Europese burgers met een migratie-achtergrond moeten vrij en onbevreesd voor hun mening kunnen uitkomen zonder angst voor repercussies uit het herkomstland. Zo mag een buitenlandse regering Europeanen met een buitenlandse achtergrond niet als onderdanen zien. Europese burgers genieten Europese rechten.

Het door D66 geïnitieerde proefprocessenfonds, dat Europeanen de mogelijkheid geeft te procederen tegen lidstaten en bedrijven bij het schenden van hun rechten, zal in 2019 beschikbaar zijn. Dat is een goede eerste stap, maar er is meer nodig én mogelijk. Het voorstel voor een EU-brede antidiscriminatiewet moeten daarom opnieuw op tafel komen bij de Europese Raad. Het handvest van de Grondrechten van de EU moet een echte Europese Bill of Rights worden, door de huidige beperking op het toepassingsgebied (Art 51) van het Handvest af te schaffen. Ook dient de EU zelf toe te treden tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

Ook het bijstaan van maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor rechten en vrijheden van de mens verdient Europese aandacht middels een Europees Mensenrechten en Waardenfonds. D66 stelt daarbij twee voorwaarden: er moet voldoende geld bij, en als blijkt dat een nationale regering zelf de Europese waarden schendt, dan zal het geld rechtstreeks aan de NGO's worden verstrekt in plaats van aan de nationale regering.

Ruimte voor diversiteit

In Europa moet de vrijheid en gelijke behandeling van ieder individu gewaarborgd zijn. D66 vraagt daarbij in het bijzonder aandacht voor de rechten van getrouwde homoparen of LHBTI-paren met een samenlevingscontract. Deze moeten in alle landen van de EU altijd erkend worden. D66 zet zich in voor een breed en ambitieus LHBTI-emancipatiebeleid in de hele EU: er moet een breed wettelijk verbod komen op LHBTI-discriminatie en de discriminatie van trans- en intersekse personen, een kaderbesluit dat anti-LHBTI geweld strafbaar stelt, en meer geld voor programma's tegen pesten op school.

D66 staat pal voor onze Nederlandse progressieve liberale verworvenheden, zoals legale abortus, euthanasie en de openstelling van het huwelijk voor partners van gelijk geslacht. D66 streeft ernaar softdrugs in Europa uit de criminaliteit te halen. In het Europees Parlement blijft D66 leidend op deze thema's, samen met een groeiend aantal medestanders.

Krachtig optreden tegen corruptie

Corruptie is funest voor een sterke, democratische rechtsstaat. Maar de mate van verschil in fraude- en corruptiebestrijding tussen lidstaten is groot. De verschillen lijken eerder toe te nemen dan af te nemen. Dit geldt ook voor de handhaving van de rechtsstaat. Onverteerbaar is de instandhouding van corrupte elites door Europese subsidies. D66 wil daarom transparantie zekerstellen. De aanpak van corruptie moet direct worden verbonden aan het verstrekken van subsidies. Het Europees Openbaar Ministerie moet hierin een leidende rol spelen. Europol moet versterkt worden tot een volwaardige Europese politiedienst met eigen executieve bevoegdheden om bijvoorbeeld corrupte overheden te onderzoeken. Ook is D66 voorstander van het opnieuw invoeren van het jaarlijkse corruptierapport.

Het keer op keer uitblijven van goedkeurende verklaringen van de Europese Rekenkamer voor de uitgaven van Europese gelden door een groot deel van de lidstaten is D66 een doorn in het oog.

Klaarblijkelijk zijn stevigere consequenties nodig, zoals een automatische korting op de uitgaven in een opvolgend begrotingsjaar wanneer de goedkeurende verklaring uitblijft. Een dergelijke regel geldt uiteraard voor alle landen en dus ook voor Nederland.

De beste privacybescherming

De Europese Unie is cruciaal voor de bescherming van persoonsgegevens. Waar gebruik wordt gemaakt van persoonsgegevens, moeten we privacy in acht nemen. D66 was een voortrekker bij de totstandkoming van de Algemene Verordening Gegevens Bescherming. Hiermee hebben inwoners van de EU de beste privacybescherming ter wereld. De Europese wet zorgt ervoor dat alle diensten die persoonsgegevens verwerken, open moeten zijn over verzamelde gegevens en de beveiliging daarvan. Alleen gegevens die echt noodzakelijk zijn om te bewaren, worden opgeslagen. De privacyvoorwaarden moeten daarnaast goed leesbaar zijn en er moet actief over standaardinstellingen worden geïnformeerd. Strikt toezicht vindt plaats door gegevensbeschermingsautoriteiten.

D66 pleit al langer voor strengere e-Privacy regels op Europees niveau. Datamisbruik zoals in het Cambridge Analytica schandaal heeft aangetoond hoe belangrijk deze regels zijn voor de democratie. E-privacy regels moeten ervoor zorgen dat elektronische gegevens veilig en vertrouwelijk zijn, dat apparaten niet automatisch getraceerd kunnen worden door cookies en dat er privacy-vriendelijke standaardinstellingen zijn in software.

Voor het delen van data met landen buiten de EU vindt D66 dat de hoge standaarden van de AVG altijd van toepassing zijn. De Europese Unie moet duidelijk maken dat schending van privacy en gegevensbescherming van Europeanen onacceptabel is. Dat vereist een grondige herziening van het "Privacy Shield", dat de opslag en verwerking van persoonsgegevens van EU-inwoners door Amerikaanse bedrijven reguleert. Hetzelfde geldt voor de verdragen tussen de EU en de VS over datadoorgifte. Het mag nooit mogelijk zijn dat gegevens van EU-inwoners zonder plichtplegingen worden ingevorderd. De richtlijn Gegevensbescherming bij Opsporing en Vervolgning moet worden vervangen door een stevige verordening die paal en perk stelt bij de steeds verdergaande bevoegdheden van politie, justitie en inlichtingsdiensten en die bescherming biedt aan alle burgers in de EU.

Het waarborgen van een diverse en eerlijke nieuwsvoorziening

Het internet geeft mensen over de hele wereld unieke toegang tot digitale connecties en informatie. Tegelijkertijd komen nepnieuws, gedragsbeïnvloeding en censuur op. Autoritaire landen hebben desinformatie en propaganda toegevoegd aan hun arsenaal om democratieën te ontwrichten. Volgens D66 moet de EU hierin een rol spelen. De EU moet de onafhankelijke media beschermen. Nieuwsmedia worden voor hun distributie steeds afhankelijker van grote techbedrijven. De algoritmen van deze bedrijven bepalen in toenemende mate welke artikelen mensen te zien krijgen. D66 wil dat de EU laat onderzoeken wat de impact is van deze algoritmen op de democratie.

Nieuwsvoorziening moet betrouwbaar zijn. Dat bereiken we niet met censuur, maar met het stimuleren van onafhankelijke nieuwsbronnen. Ook het verbeteren van digitale- en mediageletterdheid maakt dat de lezer zelf kritischer wordt op nieuws en op het soort nieuws dat iedereen te zien krijgt. D66 ziet graag onafhankelijke initiatieven ontstaan die nepnieuws en desinformatie op leerzame wijze ontmaskeren en welke bij kunnen dragen aan het verbeteren van de mediageletterdheid. Wanneer de EU meer transparantie stimuleert over de regels die grote techbedrijven gebruiken om berichten te verwijderen en over algoritmes die bepalen welke berichten worden gezien, draagt dit in de hele Unie weer bij aan een meer betrouwbare nieuwsvoorziening.

Voor D66 is het vooral belangrijk dat het duidelijker wordt waar nieuws vandaan komt en waarom dit bijvoorbeeld op iemands tijdslijn verschijnt. Om oneigenlijke manipulatie van het publieke debat te voorkomen moeten er regels komen voor advertenciacampagnes op digitale media, onder meer door sociale netwerken en zoekmachines te verplichten alle advertenties gericht op politieke en maatschappelijke onderwerpen te publiceren in een openbaar, doorzoekbaar archief waarin ook helder moet zijn wie voor de advertentie heeft betaald.

Persvrijheid en mediadiversiteit waarborgen

De onafhankelijke positie van media en journalistiek staat in heel Europa onder druk. In een aantal lidstaten kunnen kritische journalisten zelfs niet veilig hun werk doen en neemt de pluraliteit van media af. D66 pleit voor de oprichting van een onafhankelijk meldpunt in samenwerking met journalistieke organisaties waar geweld en bedreigingen gemeld kunnen worden. D66 steunt het voorstel voor een Europese klokkenluidersregeling om journalisten en hun bronnen te beschermen. Klokkenluiders kunnen – wanneer noodzakelijk – aanspraak maken op financiële ondersteuning. Om de afname van de broodnodige diversiteit tegen te gaan, wil D66 dat Europa budget vrijmaakt voor een Europees persvrijheidsfonds om bedreigde journalisten te ondersteunen. Daarnaast moet Europa meer middelen beschikbaar stellen voor de zogeheten ‘media pluralisme monitor’, die potentiële risico’s voor de mediadiversiteit in lidstaten kan identificeren.

5. Een Europa dat voorloopt in duurzame digitalisering

De digitale wereld biedt grote kansen, maar brengt ook risico's met zich mee. De komende jaren zullen dan ook bepalend zijn voor het gezicht van de digitale wereld in de 21e eeuw.

Europa heeft tot nu toe het voortouw gelaten aan de Verenigde Staten en in toenemende mate ook aan China. Het is de hoogste tijd dat de Europese Unie haar positie als digitale wereldspeler claimt. Snel en doortastend handelen is gevraagd, niet alleen om de economische voordelen te realiseren, maar ook om democratie en grondrechten te waarborgen. De EU heeft als waardengemeenschap en als economische grootmacht de mogelijkheid te zorgen voor digitale groei en de bescherming van de digitale rechtsstaat. Wij streven naar een open internet dat bijdraagt aan de weerbaarheid van onze democratie.

Eén interne digitale markt

Om te concurreren in de digitale wereld hebben we één digitale Europese markt nodig. Daarom willen we regelgeving voor e-commerce hervormen en harmonisering bevorderen zodat bedrijven zoals startups internationaal de kans krijgen om te groeien. Consumenten moeten overal in de EU dezelfde bescherming krijgen, bijvoorbeeld door middel van een certificeringssysteem voor veilige soft- en hardware en afspraken over de minimale levensduur van en ondersteuning voor deze producten. De afgelopen jaren hebben gevestigde belangen in specifieke landen voortgang bij het vormen van een echte digitale markt geremd. Wanneer dergelijke belangen een interne digitale markt in de weg blijven staan, dan wil D66 dat Nederland met andere landen zoals bijvoorbeeld de Noordelijke lidstaten overgaat tot vergaande harmonisering van wet- en regelgeving om met die landen voorop te lopen bij het vormen van een digitale markt, waar langzamere landen zich op termijn bij aan kunnen sluiten.

Gelijke kansen op het digitale speelveld

D66 wenst dat iedere EU-burger zijn of haar weg kan vinden in de digitale wereld. Een goede en veilige digitale infrastructuur is daarom van essentieel belang. Glasvezel en snelle mobiele netwerken zijn niet langer een luxe, ze zijn noodzakelijk om mee te komen. Dit kan echter niet zonder goede regelgeving. Betrouwbare regulering die rekening houdt met de nieuwe marktomstandigheden is een randvoorwaarde. Dit garandeert onder andere een gelijk speelveld tussen bedrijven die de digitale infrastructuur bouwen en gebruiken. Dit waarborgt dan ook gelijke toegangsrechten (netneutraliteit).

Modernisering auteursrecht

Het huidige auteursrecht is niet ingericht op de digitale samenleving. We willen dit in Europa harmoniseren en vooral moderniseren, zodat de gebruiker centraal staat. Onderwijzers, scholen, bibliotheken, remixers en kunstenaars moeten makkelijker aan de slag kunnen met beschermd materiaal. Wij zijn voorstander van actieve, kosteloze digitale registratie van het auteursrecht in een centraal register. De huidige termijn van auteursrecht ligt op 70 jaar na het overlijden van de maker. Wij willen dat deze termijn fors verlaagd wordt. Wij willen uitgevers stimuleren om mediaproducten die in één Europees land beschikbaar worden gesteld als regel voor de hele EU beschikbaar te maken. Dit betekent het terugdringen van geoblocking, een bredere selectie van Europese producties op streaming diensten en een ruimere keus in meertalige ondersteuning (zoals ondertiteling) in de verschillende Europese talen, ongeacht je locatie.

Voorkom machtsmisbruik van internetgiganten

De digitale consumentenmarkt wordt gedomineerd door enkele zeer grote internetplatforms uit de Verenigde Staten en in toenemende mate China. Zij ontwikkelen zich steeds meer tot een onmisbare infrastructuur. D66 wil dat de Europese Unie actief maatregelen neemt om machtsmisbruik te voorkomen. Dit kan aan de ene kant door het beter beschermen van de consument en kleinere bedrijven en aan de andere kant door het stimuleren van concurrentie in Europa. Ook willen wij dat er beter toezicht komt op gelijkwaardige voorwaarden voor werknemers en ondernemers die via een digitaal platform als Uber of Deliveroo werken. Ook zij verdienen een eerlijk loon en goede arbeidsvoorwaarden, net als andere werkenden. En geschillenbeslechting tussen ondernemers, consumenten en platforms moet op gelijke voorwaarden plaatsvinden.

Mededinging aanpassen op digitaal Europa

We hebben een vitale infrastructuur en eerlijke concurrentie nodig voor digitale bedrijven. Mededingingsautoriteiten spelen een steeds belangrijkere rol in de digitale wereld, maar zijn hier nog onvoldoende op ingericht. Europese en nationale mededingingsautoriteiten zouden moeten controleren of big data en kunstmatige intelligentie niet ingezet worden voor kartelvorming, prijsafspraken of andersoortig machtsmisbruik.

De vergaande integratie van consumentendata en advertentie-oplossingen over platformen heen, maken partijen als Facebook en Google en in toenemende mate Amazon dominante partijen op de advertentiemarkt. Aangezien advertentiegeld de belangrijkste bron van inkomsten is op een groot deel van de digitale consumentenmarkt, wil D66 dat de concentratie van advertentie- en datamacht een basis vormt voor het beoordelen van marktmacht en misbruik daarvan. D66 dringt bij de Commissie aan op veel striktere toetsing van overnames door de grote platforms en mededingingsbeleid toegespitst op een digitale economie met bijpassend instrumentarium zoals bijvoorbeeld verboden op data-integratie, advertentie-bundeling of het operationeel opsplitsen van te grote platforms.

Daarnaast moet de EU actief de ontwikkeling van open-source software stimuleren, bijvoorbeeld door ontwikkelcapaciteit te financieren en zelf gebruiker te worden. Europese strategische digitale sectoren die essentieel zijn voor economische veiligheid, zoals cybersecurity, verdienen bescherming tegen buitenlandse overnames. Publieke aanbestedingen en markttoegang tot Europa moet gepaard gaan met controles op de betrouwbaarheid van de technologie.

Open discussie over ethische dilemma's

Na het zeerecht en het ruimterecht vindt D66 het nu tijd voor digitaal recht. Internet is immers per definitie grensoverschrijdend. Via bestaande platformen kan invulling gegeven worden aan een wereldwijd web dat universele mensenrechten als basis heeft. Europa dient hierin een belangrijke aanjagersrol te vervullen. De digitale wereld en vooral het inzetten van kunstmatige intelligentie en zelflerende systemen brengen vele nieuwe ethische dilemma's met zich mee.

D66 vindt dat er Europese normen moeten komen voor ethische keuzes bij verwerking van data of het ontwerpen en gebruiken van (autonome) systemen. Deze normen moeten gebaseerd worden op een brede maatschappelijke discussie. Bij het toekennen van subsidies voor het ontwikkelen van kunstmatige intelligentie en zelflerende systemen stelt de Europese Commissie al ethische commissies in. De volgende stap is dat bedrijven worden aangemoedigd zelf vroeg in het ontwerpproces onafhankelijke ethische commissies in te stellen.

Stimuleer digitale innovatie

De komende jaren moet de EU fors investeren om een leidersrol in de digitale wereld te veroveren. Indien nodig voeren we tijdelijke maatregelen in om bedrijven aan de innovatieve kant van de maatschappij te beschermen. D66 ziet veel kansen bij de inzet van “smart technologies” in industrie, logistiek, energie, landbouw en gezondheidszorg. Daarnaast moet veel aandacht uitgaan naar het bouwen van een sterke positie in belangrijke nieuwe technologieën met een brede toepassing zoals artificiële intelligentie, kwantumcomputing, cybersecurity en blockchaintoepassingen voor bijvoorbeeld logistieke ketens of contractbeheersing. Multidisciplinair onderzoek en samenwerking tussen landen,

bijvoorbeeld op het gebied van *smart cities*, moet de EU meer stimuleren via het onderzoeksprogramma FP9.

Investeringen kunnen voortkomen uit een Europees digitaal fonds en de Europese investeringsbank. Daarnaast kan de EU private investeringen stimuleren door het invoeren van nieuwe belastingregels voor startkapitaal en voor het betalen van werknemers in bedrijven zoals startups. Het creëren van een kapitaalmarktunie is een belangrijke vereiste voor het stimuleren van private investeringen. De EU moet als subsidieverlener ook zelf het goede voorbeeld geven door gebruik te maken van succesvolle Europese producten.

6. Een Europa dat de wereld aankan

Een sterk Europa is nodig om sterk te staan in de wereld. Wij willen samen vrijheid, veiligheid, welvaart en mensenrechten beschermen. Wij staan voor onze idealen, binnen en buiten Europa. Met zelfvertrouwen kijken wij de wereld in. Niet naïef wat betreft problemen, maar wel optimistisch over de oplossingen. De wereld verandert en dus moet Europa mee veranderen. Met interne verdeeldheid lossen we niets op. Voor internationale problemen bestaan al lang geen nationale oplossingen meer. Wij willen geen speelbal van verdelende krachten worden. Wij zijn bereid om te vertellen wat er nodig is geweest om het Europese huis te bouwen. En wat er nodig is om dit te beschermen.

Buitenlands beleid kan niet los worden gezien van economie, handelsbetrekkingen, investeringen en defensie. Daarom willen we een beter en rechtvaardiger asielsysteem en een gezamenlijke krijgsmacht die ons beschermt en die wereldwijd een rol van betekenis kan spelen. We willen handelen met de rest van de wereld op basis van handelsverdragen die eerlijke, duurzame voorwaarden stellen. En we willen ons wereldwijd inzetten voor vrede, democratie, de rechtsstaat en de bescherming van mensenrechten.

Slagvaardig Europa

Ruim zeventig jaar Europese samenwerking heeft ons welvaart, vrede en veiligheid gebracht. De Europese Unie is de grootste economie ter wereld en de een-na-grootste democratie in de wereld. De Europese Unie is een baken van vrede. Daar hebben generaties voor ons hard aan gewerkt. Daar moeten wij hard aan blijven werken.

Wij kiezen voor vrijheid en kansgelijkheid. Maar dit wordt steeds minder vanzelfsprekend. Onder leiding van Trump keren de Verenigde Staten zich meer naar binnen. Chinese leiders proberen hun invloed in de wereld te vergroten door grootschalige investeringen en economische machtspolitiek. In het Midden-Oosten en in Zuidoost-Azië woekeren conflicten voort. Afrika heeft veel groeipotentieel, maar ook veel instabiele regio's. Oude bondgenootschappen staan op de tocht.

Een sterk Europa, dat partnerschappen aangaat met de wereld om haar heen, is daarom meer nodig dan ooit.

Eén stem in de wereld

In het recente verleden is de weerbaarheid van Europa regelmatig op de proef gesteld. Toch staat de Europese Unie nog steeds fier overeind. Maar we moeten onze ogen niet sluiten voor problemen. De diversiteit in Europa geeft ons kracht, maar zorgt ook vaak voor felle discussies. D66 wil benadrukken dat de EU in de wereld de Europese waarden uit moet blijven dragen. Daarvoor hebben we een samenwerkend Europa nodig dat met één stem spreekt op het wereldtoneel. D66 wil daarom een vaste Europese zetel die de Europese belangen verdedigt in de VN Veiligheidsraad, in de Wereldhandelsorganisatie (WHO), het IMF en de Wereldbank. Juist op het wereldtoneel is het zaak om de waarden uit te dragen waar de EU op gestoeld is.

Weg met veto's

Een veto van één lidstaat kan een krachtig Europees geluid in de wereld blokkeren. Wij willen eendrachtig en daadkrachtig kunnen optreden, bijvoorbeeld met sancties tegen landen wegens grove mensenrechtenschendingen. Het vetosysteem is daarbij een blok aan het Europese been. D66 wil af van het vetorecht. Dit is nodig, zodat Europa zich actief kan inzetten tegen straffeloosheid bij internationale conflicten, schending van mensenrechten of aantasting van de rechtsstaat, zoals in Syrië en Libië. Ook moet Europa een plek aan de onderhandelingstafel opeisen bij bijvoorbeeld het vredesproces in het Midden-Oosten.

Verplichtingen lidmaatschap

Europa is een rechtsgemeenschap en een waardengemeenschap. Alle lidstaten van de EU verplichten zich tot het naleven van de waarden neergelegd in artikel 2 van het EU Verdrag. Ook nieuwe toetreders moeten voldoen aan de normen van de democratie, de rechtsstaat en de grondrechten. De EU zal kandidaten steunen bij het versterken van die drie pijlers.

Tegelijkertijd zien we dat de weg naar democratisering langer en ingewikkelder is dan we denken. Daarom zijn we streng voor landen die willen toetreden tot de Unie. Juist om dat ideaal niet te laten verwateren. Wij doen geen concessies aan de toelatingsvoorwaarden. Onderhandelingen met landen, zoals op de westelijke Balkan, kunnen perspectief bieden op toetreding, om de eenheid van Europa te versterken. Maar wie niet voldoet aan de Europese waarden, bijvoorbeeld op het terrein van de rechtsstaat, bestrijding van corruptie en de bescherming van fundamentele rechten, is niet welkom. Zo mag Turkije dan formeel kandidaat-lidstaat zijn, president Erdogan sluit met zijn dictatoriale politiek de deur naar Europa. De vluchtelingendeal die eerder met Turkije is gesloten, mag Europa niet weerhouden van kritiek op het Turkse mensenrechtenbeleid en een uiterst kritische houding bij voortgangsrapportages over de mogelijke toetreding van Turkije c.q. het heroverwegen van de toetredingsonderhandelingen.

De Europese Unie moet voor gemotiveerde landen in het Oostelijk Partnerschap, zoals Oekraïne, Moldavië, Georgië en Armenië een duidelijk toekomstperspectief schetsen met een concrete stip op de horizon waarbij een democratische en rechtstatelijke koers geëist blijft.

Samen bijdragen aan wereldwijde duurzame ontwikkeling

De lidstaten van de Europese Unie leveren samen 's werelds grootste bijdrage aan ontwikkelingssamenwerking. Zo dragen we met elkaar bij aan stabiele samenlevingen elders in de wereld. Door dit samen te doen is de steun efficiënter en doeltreffender. Zo bieden we meer mensen de kansen die nodig zijn en kunnen we gewelddadige conflicten, armoede, ongelijkheid, klimaatverandering of irreguliere migratie helpen voorkomen of verminderen.

De Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties vormen de basis onder de Europese ontwikkelingssamenwerking. Bij de SDG's gaat het niet alleen om armoedebestrijding, maar om alle aspecten van duurzame ontwikkeling: vrede en veiligheid, de zorg voor een beter milieu en meer biodiversiteit. Maar ook goed bestuur, versterking van de rechtsstaat, goede zorg en goed onderwijs, kansen bieden voor kleine ondernemers en bijdragen aan de toegang tot digitalisering voor iedereen in de wereld, ook in de minst ontwikkelde landen.

Europese ontwikkelingssamenwerking is gericht op partnerschappen. Zoals deze nu, volledig terecht, ook met Afrikaanse landen worden gesloten. Een gelijkwaardig partnerschap en investeringen in plaats van hulp is noodzakelijk om het welvaartsniveau te verhogen. Versterking van de energievoorziening is hierbij cruciaal. Europese investeringen in zonnecentrales, windparken, enzovoort dienen hiertoe een betere juridische bescherming te krijgen. Met Europese ontwikkelingssamenwerking investeren we dus in perspectief voor mensen in lage inkomenslanden.

Wat D66 betreft mag dit een fors bedrag zijn. In het meerjarenbudget voor de periode 2021-2027 moet de nadruk meer komen te liggen op het bevorderen van eerlijke handel en goed bestuur. Europese uitgaven moeten goed worden besteed. De controle daarop moet dus scherp zijn. D66 geeft het Europees Parlement een grotere rol als toezichtorgaan op de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking.

Wereldwijd mensenrechten, democratie en rechtsstaat bevorderen

Europa moet de ontwikkeling van democratie, rechtsstaat en mensenrechten in de wereld bevorderen. Het opkomen voor seksuele en reproductieve rechten en het financieel steunen van vrouwenrechtenorganisaties en LHBTI-organisaties heeft hierbij extra prioriteit. Schendingen van LHBTI-mensenrechten buiten de EU worden door D66 altijd scherp veroordeeld. Ook projecten voor persvrijheid krijgen een belangrijke rol in het Europees buitenlandbeleid. Zo nodig vindt deze steun plaats zonder instemming van dictatoriale regimes en juist via maatschappelijke organisaties en NGO's. Met duidelijke doelstellingen, zodat voor- of achteruitgang meetbaar is. Om Europese sancties geloofwaardiger te maken, zou een Europees 'sanctie-hof' moeten toezien op de naleving van deze sancties die Europese landen zelf hebben afgesproken. Ook moeten we mensenrechtenschenders en corruptieplegers direct kunnen treffen via het bevroren van tegoeden en het intrekken van visa. Zo gaan we mensenrechtenschendingen en grootschalige corruptie tegen.

Duurzaam, effectief en humaan asiel- en migratiebeleid

Migratie is van alle tijden en alle windstreken. Het is een permanente realiteit die we niet "weg" kunnen wensen, maar die we in goede banen moeten leiden. Mensen komen naar Europa omdat ze tijdelijk of permanent - een veilig heenkomen zoeken, op de vlucht voor oorlog, geweld of vervolging. Anderen komen naar Europa op zoek naar werk en een beter leven voor henzelf en hun familie.

Het Europese continent moet een welkome plek zijn voor mensen op de vlucht voor geweld en oorlog. Vluchtelingen vinden hier een humaan onderkomen. D66 vindt het belangrijk dat vluchtelingen in de hele EU dezelfde humane behandeling krijgen. Het gaat om mensen, om de menselijke waardigheid en om de bescherming van mensenrechten. Daarop doen we geen concessies.

Ook arbeidsmigratie blijft een realiteit. Het krimpende en vergrijzende Europa heeft arbeidskrachten nodig. Asielbeleid is niet bedoeld voor arbeidsmigranten. Daarom is een volwaardig beleid voor arbeidsmigratie noodzakelijk. Asielbeleid kan niet slagen zonder legale wegen voor arbeidsmigratie.

Betere handhaving bestaande afspraken en wetten

Asiel en migratie vragen bij uitstek om een Europese aanpak. Daarom werd twintig jaar geleden besloten om hiervan een Europese bevoegdheid te maken. Lidstaten worden door de EU financieel ondersteund bij de opvang van vluchtelingen. In het EU-recht zijn asielprocedures, toekenningscriteria en opvangvoorzieningen geharmoniseerd. Er is een EU-asielagentschap en er bestaan EU-"hot spots" voor de eerste opvang. De Dublinverordening bepaalt in welk land een asielaanvraag moet worden afgewacht. Maar sommige lidstaten lappen de Europese wetten aan hun laars en andere voeren weer grenscontroles in. Dat is voor D66 onaanvaardbaar. Europese wetten zijn mede door de lidstaten gemaakt en moeten door alle lidstaten worden nageleefd. D66 eist dat de Europese Commissie asiel- en migratiewetten strikt handhaaft en inbreukprocedures start tegen lidstaten die de wetten niet uitvoeren. Ook financiële sancties moeten ingezet kunnen worden.

Betere afspraken voor opvang in de regio

Opvang van vluchtelingen is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap. Daarom helpen we bij opvang in de regio en zorgen we dat dit plaatsvindt onder strikte naleving van het Vluchtelingenverdrag. Met adequate rechtsbescherming voor vluchtelingen, fatsoenlijke opvangomstandigheden (voedsel, onderdak, medische zorg, sociale voorzieningen), onderwijs en kansen op werk. Van de mensen die op de vlucht zijn, vindt zo'n 85% opvang in de regio, bijvoorbeeld in de omliggende landen. Maar in veel gevallen is dat geen houdbare situatie. Niet voor de vluchtelingen zelf en niet voor de ontvangende landen. Daarom moeten vluchtelingen ook worden hergevestigd in onder andere Europese landen. Mensen die geselecteerd worden voor hervestiging, worden eerlijk en snel verdeeld over de EU. Europa moet veel meer vluchtelingen hervestigen die door de UNHCR zijn gescreend in derde landen.

Opvang in de regio vindt plaats onder toezicht van de VN, UNICEF en het IOM. De Europese Unie moet voldoende middelen in dit systeem investeren, zodat fatsoenlijke omstandigheden daadwerkelijk bereikt kunnen worden.

Afspraken met derde landen zonder wettelijk kader, zoals de vluchtlingendeal met Turkije, zijn geen werkelijke oplossing. Afspraken met derde landen moeten in alle gevallen een gedegen wettelijke en juridische basis hebben in de EU-Verdragen, en moeten voldoen aan alle relevante Europese en internationale rechtsnormen en mensenrechten. Er mag geen geld uit Europa naar autoritaire regimes die daarmee hun eigen bevolking onderdrukken, onder het mom van "grensbewaking" of "migratiebeleid".

Veilige migratieroutes

Nog steeds sterven er jaarlijks tienduizenden mensen op weg naar Europa. Ze komen om op de Middellandse Zee of op de routes door de woestijn van Noord-Afrika. Ook komen migranten terecht in mensonterende omstandigheden in kampen of in de slavernij. Dat is een schandvlek op het Europese blazoen. "Fort Europa" werkt niet. Het leidt slechts tot meer handel voor mensensmokkelaars en slavenhandelaren en tot meer doden. Er moeten snel veilige migratieroutes komen. Daarbij zijn humanitaire visa en instrumenten voor legale arbeidsmigratie onontbeerlijk.

Naar betere opvang in Europa

Het reguleren van migratiestromen heeft een externe dimensie, maar ook een interne dimensie. Voor wie de EU bereikt, moeten overal in de EU dezelfde normen en procedures gelden. De Europese regels voor de toewijzing van asielzoekers aan een EU-lidstaat, zijn gestoeld op de Dublinverordening. Deze EU-wet bepaalt dat asielzoekers hun beslissing moeten afwachten in het eerste land van aankomst. Dat systeem werkt niet meer. D66 zet zich in voor een beter systeem met eerlijke spreiding over de EU-lidstaten, rekening houdend met de situatie van de asielzoeker. Iedereen die de EU binnenkomt en asiel aanvraagt, wordt gescreend en zo snel mogelijk toegewezen aan het EU-land waar de asielprocedure zal plaatsvinden. Bij deze toewijzing wordt onder andere gekeken of de asielaanvrager al een connectie heeft met een EU-land – bijvoorbeeld via familie, vrienden, kennis van een taal, etc. Die informatie moet worden meegenomen in de keuze voor toekenning van een land.

Een eerlijk systeem betekent dus een solidaire verdeling van vluchtelingen over alle lidstaten. Zo halen we de druk weg bij landen die 'toevallig' aan de grenzen van Europa liggen. We stellen hierbij quota in voor de opvang per land middels een progressief systeem. Rekening houdend met de

omstandigheden van ieder land, zoals inwoneraantal en bruto nationaal product. Krijgt een land meer aanvragen dan het vooraf vastgelegde aantal, dan volgt een herverdeling over andere landen. Het is belangrijk dat de asielprocedure in het toegewezen land snel verloopt. Afhankelijk van de uitkomst van de procedure, wordt asiel verleend of niet. Bij afwijzing van asiel wordt overgegaan tot uitzetting, in overeenstemming met EU-wetgeving en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

Het Europees Parlement heeft zich al grotendeels achter dit voorstel geschaard. Het vormt de sleutel tot een coherent en effectief asielbeleid. Maar de lidstaten blokkeren een besluit. D66 wil dat Nederland zich vol inzet voor een snel besluit tot de invoering van het nieuwe systeem. Een dergelijk verdeelsysteem betekent ook een centrale lijst met veilige herkomstlanden. Nu varieert dit per EU lidstaat, wat rechtsongelijkheid voor de asielzoeker zou betekenen.

Europese grens- en kustbewaking

Met een betere bewaking van de buitengrenzen, kan het vrij verkeer van personen binnen Europa blijven voortbestaan. We kunnen die bewaking niet simpelweg op Italië, Spanje of Griekenland afschuiven, omdat die landen door hun ligging aan de Middellandse Zee nu eenmaal een gewild toevluchtsoord zijn voor vluchtelingen. Dat moeten we samen regelen. Tijdens het Nederlands voorzitterschap in 2016 is al een belangrijke stap gezet naar een Europese grens- en kustwacht. Nu moeten we doorpakken. Met meer nationale grenswachten die Europees kunnen worden ingezet. Een gezamenlijke grensbewaking komt juist de nationale belangen ten goede. Het agentschap Frontex helpt landen nu al bij de bewaking van buitengrenzen en speelt een belangrijke rol bij de begeleiding en opleiding van deze grenswachten. Voor een echte Europese grens- en kustwacht moeten de lidstaten op termijn echter meer bevoegdheden overdragen aan de EU en zal er meer personeel nodig zijn voor Frontex.

Terugnameovereenkomsten met derde landen

Wanneer we asielzoekers uitzetten gebeurt dit in overleg met veilige herkomstlanden. Vanzelfsprekend zijn terugnameovereenkomsten gebonden aan strikte voorwaarden voor het waarborgen van mensenrechten en de veiligheid van asielzoekers. D66 wil dat de Europese Commissie strikt monitort hoe de overeenkomsten worden nageleefd en hoe het de terugkeerders vergaat. De overeenkomsten moeten worden gebaseerd op wederkerigheid tussen de EU en veilige landen: overeenkomsten worden gekoppeld aan slimme prikkels zoals jaarlijkse quota voor arbeids- en studievisa in Europa en investeringen in lokale werkgelegenheid.

Investeren in herkomstlanden

Migratie is geen tijdelijk fenomeen. Het is een permanente realiteit. Een goede aanpak van migratie richt zich niet alleen op de gevolgen ervan, maar ook op de oorzaken. Europa kan meer investeren in de economie, het onderwijs, de rechtsstaat en het openbaar bestuur in herkomstlanden. Daarnaast moeten we beter helpen bij het voorkomen van conflicten. Betere omstandigheden en meer stabiliteit in herkomstlanden leiden er eerder toe dat asielzoekers terug kunnen keren naar huis en voorkomen dat potentiële migranten überhaupt in de handen van mensensmokkelaars terechtkomen.

Legale migratieroutes

Veilige migratieroutes zijn in het belang van migranten én van Europese landen. Er zijn nu maar weinig manieren om als legale migrant naar Europa te komen, bijvoorbeeld voor werk of studie. Economische migranten kunnen een impuls geven aan onze economie, met name als ze kunnen werken in sectoren waar structurele tekorten zijn, zoals zorg, ICT, installatietechniek of horeca. Maar veilige migratieroutes zijn ook een investering in herkomstlanden. Met tijdelijke visa kunnen mensen in de EU ervaring opdoen en geld verdienen, dat ze in het thuisland weer kunnen investeren. Zo

nemen daar welvaart en mogelijkheden tot werk toe. We pleiten voor een visa-systeem met heldere regels én strenge naleving. Een systeem als de Europese Blauwe Kaart moet worden verbeterd en uitgebreid, om kansen te bieden aan arbeidsmigranten en aan de Europese economie. “Gouden visas”, oftewel het verkrijgen van een EU-paspoort of verblijfsvergunning door een flinke investering te doen in een EU-land, hoort niet thuis bij de EU. De verkoop van Europees burgerschap is wat ons betreft immoreel en biedt bovendien een rode loper aan criminele elementen.

Veiligheid voor alle Europeanen

Wat hebben terrorisme, energieafhankelijkheid, cybercrime en bescherming van de Europese buitengrenzen met elkaar gemeen? Het zijn vraagstukken die bij uitstek grensoverschrijdend zijn. Het is niet langer efficiënt om per lidstaat een eigen krijgsmacht en veiligheidsdienst in te richten. Gezamenlijk zouden we de strategische autonomie van het Europese defensieapparaat kunnen vergroten. Die noodzaak is nog groter geworden, nu we niet meer vanzelfsprekend kunnen rekenen op de steun van onze traditionele bondgenoten zoals de Verenigde Staten.

Om Europa veilig te houden en internationaal een rol van betekenis te spelen, is een gezamenlijke Europese veiligheids- en defensieaanpak noodzakelijk. Iedereen in Europa realiseert zich dat wel, want er worden al mondjesmaat stapjes gezet. Maar met stapjes komen we er niet. Europa moet hier grote stappen durven zetten. D66 durft die keuze te maken. Een keuze voor een krachtig en efficiënt Europa op het terrein van defensie en veiligheid. Gedeelde verantwoordelijkheid is hierbij de basis.

Eén krijgsmacht voor Europa

Onze stip op de horizon is helder: vergaande Europese defensiesamenwerking in een Europese Defensie-Unie, met als einddoel een Europese krijgsmacht. De inzet van een toekomstige Europese krijgsmacht vereist instemming van het Europees Parlement.

Met een Europese krijgsmacht versterken we de Europese pilaar binnen de NAVO, die essentieel blijft voor onze veiligheid. Bovendien vergroten we zo de gezamenlijke capaciteit, paraatheid en het vermogen om militaire operaties langere tijd vol te houden. Concreet betekent dit dat we op de korte termijn toewerken naar: gezamenlijke aankoop en onderhoud van materieel; het opzetten van gezamenlijke opleidingen en trainingen; gemeenschappelijk gebruik van bestaand militair materieel; en duidelijke afspraken over waar welk land zich in specialiseert.

De NAVO en Europese Defensie-initiatieven zijn complementair: geen van beide heeft alle middelen om veiligheidsproblemen aan te kunnen, zowel voor conventionele als hybride (cyber)dreigingen. Tot er een Europese defensiemacht is, zou het goed zijn als lidstaten hun rekruteringsbeleid openstellen voor burgers van landen uit de Europese Economische Ruimte, indien zij de taal van het land spreken.

Ruimte voor ambitie in defensiebeleid

De uitdagingen op het vlak van defensie en veiligheid zijn groot en van groot belang. Slagkracht en snelheid zijn geboden. Tegen deze achtergrond is PESCO, een nieuw Europees Defensie pact, een goede stap die we van harte ondersteunen. Met PESCO hebben inmiddels 25 Europese lidstaten zich gecommitteerd aan bindende afspraken voor structurele samenwerking op defensiegebied. Deze lidstaten maken uit eigen beweging werk van nauwe samenwerking op defensie- en veiligheidsvraagstukken. Verbetering van de militaire mobiliteit en van de cyberveiligheid heeft daarbij prioriteit. Met een hogere militaire paraatheid kunnen we sneller reageren in geval van crisis. Zo gaat

de slagkracht van het Europese defensieapparaat omhoog. Wat D66 betreft functioneert PESCO als vliegwiel voor betere en efficiëntere defensiesamenwerking. Ons ideaal blijft wel dat we met alle lidstaten toewerken naar een Europees defensieapparaat.

D66 staat ook open voor andere samenwerkingsinitiatieven op het gebied van defensie, zoals het European Intervention Initiative, waarin het Verenigd Koninkrijk als een van de twee Europese kernmachten blijft participeren. Voor D66 is het wel belangrijk dat de landen die hieraan meewerken ook binnen de EU aan gezamenlijke defensieprojecten blijven meedoen en dat dubblures met de NAVO worden voorkomen.

Beter besteden defensiebudget

Europese defensiesamenwerking is geen bezuinigingsoperatie. Integendeel: de nationale defensie uitgaven van de landen binnen de Europese Unie moeten omhoog. Stapsgewijs groeien we toe naar een hoger EU-gemiddelde. Maar nog veel belangrijker is dat iedere euro goed wordt besteed. D66 vindt dat defensiebudgetten veel doelmatiger en efficiënter kunnen worden ingezet door ze te bundelen. Gezamenlijke inkoop van materiaal, gezamenlijke investeringen in onderzoek, elkaar niet oneerlijk beconcurreren of tegenstrijdig te besluiten over wapenexport, maakt dit mogelijk. D66 wil af van protectionistische nationale defensie-industrieën en over naar een gelijk speelveld op de Europese defensiemarkt.

Bij meer samenwerking hoort ook een effectieve organisatie, met meer slagkracht voor het Europese samenwerkingsproject PESCO en het Europese Defensie Agentschap. Het stemt D66 positief dat het voorgestelde budget voor het Europees Defensiefonds voor de periode 2021-2027 al flink is verhoogd naar 13 miljard euro. Dat zal ook grote controle verdienen vanuit het Parlement en de Europese Rekenkamer. Wat ons betreft is dit de opmaat om stevige ambities te verwezenlijken in een gecoördineerd Defensiebeleid. Hierbij hoort ook een slagvaardig Directoraat-Generaal Defensie binnen de Europese Commissie

Volwaardige Europese inlichtingen- en veiligheidsdienst

Een veilig Europa vraagt ook om een volwaardige Europese veiligheidsdienst. Want terroristen en criminelen stoppen immers niet bij de grens. Een gevaar dat de ene lidstaat bedreigt, is ook voor andere lidstaten een gevaar. De samenwerking en uitwisseling in Europa is hierbij nog niet op het peil dat we nodig hebben.

Net als bij defensie is ook hier ons einddoel duidelijk: een volwaardige Europese Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. Vanzelfsprekend gaat die samen met democratische waarborgen, gedegen toezicht en volwaardige parlementaire controle, die we vastleggen in het Verdrag van de Europese Unie. Europees toezicht door het Europees parlement zorgt voor meer vertrouwen. Voor het zover is, moeten we vaart maken met uitwisseling van gegevens over terrorismeverdachten in Europa. Lidstaten moeten makkelijker data kunnen delen over digitale veiligheidsrisico's en digitale aanvallen. Zo kan de Europese Unie makkelijker sancties opleggen als een Europees land het slachtoffer wordt van een cyberaanval.

Bij anti-terrorisemaatregelen staan voor D66 steeds twee vragen centraal: dragen de maatregelen echt bij aan onze veiligheid? En zijn onze fundamentele rechten gewaarborgd? Een effectief veiligheidsbeleid mét goede privacybescherming en waarborgen is gewoon mogelijk. Door gericht informatie te delen en gericht toezicht. Geen ongebreidelde massasurveillance. Sinds 9/11 zijn er veel Europese maatregelen tegen terrorisme en zware criminaliteit doorgevoerd die geen goede waarborgen of respect voor grondrechten bieden. Een uitvoerige evaluatie van deze maatregelen, met analyse over effectiviteit, kosten, en impact op fundamentele rechten, is daarom nodig.

Duurzame veiligheid

Juist omdat het defensieapparaat zulke hoge belangen nastreeft, is het hoog tijd dat de defensie industrie naar schone energiebronnen overstapt. Zo zijn we niet langer afhankelijk van olie en gas van regimes die onze waarden en belangen in de wereld niet steunen. Het is simpelweg geen optie om betrouwbare en onafhankelijke Europese defensie te bouwen op fossiele brandstoffen. Het gebruik van alternatieve energiebronnen en nieuwe technieken biedt bovendien kansen om consequent te werken aan vermindering van broeikasgassen, wat ook in het belang is van onze veiligheid en van de gezondheid van de militairen en ondersteunend personeel zelf in vrede en oorlogstijd. D66 steunt daarom het Military Green initiatief van het European Defence Agency en is blij dat ook de NAVO voor dit thema een Centre of Excellence heeft ingericht.

Samen tegen cyberdreiging

Dankzij digitale technologie kunnen wij bijna altijd en overal in de wereld met elkaar communiceren. Deze communicatie betekent een gigantische stroom gegevens die op veel verschillende plekken terecht komt. In ons privéleven, maar ook bij de overheid en in de private sector. Deze stroom data stopt niet bij de grens. Het overzicht is dus moeilijk te behouden. Dat is zorgelijk en onwenselijk.

Wij willen dat onze persoonsgegevens niet ongemerkt kunnen worden doorverkocht en te grabbel vallen aan kwaadwillenden. De landen van de Europese Unie moeten zich beter weren tegen cyberaanvallen en ransomware. Nederland kan dat niet alleen. Daar moeten we Europese afspraken over maken. Binnen één digitale interne markt is onze digitale veiligheid beter geborgd (zie hoofdstuk “Een Europa dat voorloopt in duurzame digitalisering”).

Versterk de kaders voor cybersecurity

Ons streven naar vrijheid voor iedereen houdt niet op bij onze landsgrenzen. Open grenzen zijn een groot goed voor maatschappelijke en economische ontwikkelingen. Maar ook terrorisme en zware criminaliteit maken dankbaar gebruik van open grenzen. Dat gebeurt steeds meer digitaal. Cyberaanvallen met zware economische en politieke gevolgen komen vaker voor. De Europese Unie moet haar capaciteit om cyberaanvallen op te sporen en tegen te gaan snel opschroeven en het cyberveiligheidsbeleid harmoniseren. Sancties tegen de daders – of het nou om landen of personen gaat – moeten standaard onderdeel worden van het Europees buitenlands beleid. Zonder afschrikking zal dit soort aanvallen alleen maar verder toenemen.

Kwetsbare software versterken & ransomware aanvallen tegengaan

Software komt standaard met weeffouten. Deze gaten kunnen door cybercriminelen – die zich niets van landsgrenzen aantrekken - worden misbruikt om in het geheim binnen te dringen in telefoons, laptops of computers. Persoonlijke gegevens kunnen zo worden buitgemaakt of je kunt slachtoffer worden van een ransomware-aanval. De gevolgen kunnen nog veel verder gaan, als bijvoorbeeld een energiecentrale op afstand wordt gesaboteerd.

Kwetsbaarheden in software moeten zo snel mogelijk worden gerepareerd of onschadelijk gemaakt. Dit is nu nog niet altijd het geval omdat bedrijven er niet mee naar buiten willen treden of zekerheidsdiensten de zwaktes voor eigen doeleinden willen gebruiken. Daarom moeten we in Europa een omgeving creëren waarin het vinden en rapporteren van bugs en cyberaanvallen vanzelfsprekend wordt. We moeten ethische hackers actief inzetten om de veiligheid van software voor ons allemaal te vergroten. Tevens moeten we toezien op het tijdig oplossen van bugs in software. Bedrijven die nadat ze een melding hebben binnengekregen van lekken, dit niet aanpakken of bewust verzwijgen, moeten hiervan ook consequenties ondervinden.

7. Handel voor een betere wereld

Sinds de Tweede Wereldoorlog bouwt Nederland mee aan eerlijke, wereldwijde handelsregels. De Europese Unie is een ongekend handelssucces. De interne markt creëerde sinds 1993 2,5 miljoen nieuwe banen in de EU, zorgde voor een vervijfvoudiging van de handel tussen lidstaten onderling en genereerde meer dan 800 miljard euro aan extra inkomen. Niet zo gek dus dat wij handelssamenwerking verkiezen boven hoge tariefmuren.

Het internationale systeem van vrijhandel, dat meer welvaart en vrede heeft gebracht dan op welk moment dan ook in de geschiedenis, staat iedere dag meer onder druk. China dumpt goedkope en gesubsidieerde producten. De Verenigde Staten verliezen zich in onverstandige handelsoorlogen. Als een van de grootste economieën ter wereld, met een afzetmarkt van meer dan 500 miljoen consumenten, speelt de EU een grote rol op het handelstoneel. Europese lidstaten moeten samenwerken om een vuist te maken tegen oneerlijke handelspraktijken. Juist onze standaarden voor duurzame en eerlijke handel beïnvloeden de wereldeconomie op een positieve manier, omdat wij deze hanteren bij het sluiten van handelsakkoorden. Wij kunnen een vuist maken tegen protectionisme door meer handelsakkoorden te sluiten. Dit doen we alleen met landen die het Parijsakkoord hebben ondertekend en ondersteunen. Ook blijven we de autoriteit van de Wereldhandelsorganisatie bewaken en ondersteunen.

Eerlijke handel en hogere standaarden

Handel moet niet alleen goed zijn voor de welvaart, maar ook voor het welzijn van mens, dier en natuur. Wereldwijde economische groei wordt bevorderd door wereldwijde vrije handel. Economische groei gaat helaas nog te vaak gepaard met meer uitstoot en vervuiling. Europa is een aantrekkelijke markt voor het buitenland. Toegang daartoe is geen vanzelfsprekendheid. Daar mogen we best eisen aan stellen. Klimaatdoelstellingen en sociale eisen zijn voor ons een vanzelfsprekend onderdeel van handelsakkoorden. Wij zijn trots op de hoge standaarden die Europa hierin nastreeft. De Europese markt is een markt waar, tegen een eerlijke prijs, duurzaam en op humane wijze geproduceerde producten worden afgezet die voldoen aan de Europese kwaliteitsnormen.

Dat betekent ook dat Europa zijn markt inzet om de handel in martelwerktuigen, conflictmineralen en gestolen culturele goederen te stoppen. Datzelfde geldt voor de handel in ivoor en andere natuurschatten die schade berokkenen aan de biodiversiteit. Europa moet hier zelf het goede voorbeeld geven.

Europa dient te waken voor beïnvloeding door corrupte regimes of corrupte aandeelhouders van buiten Europa. Het opstellen van een Europees register van "Ultimate Beneficial Owners" kan leiden tot meer transparantie over aandeelhouders die via schaduwfirma's invloed proberen uit te oefenen op Europese bedrijven. D66 pleit voor het opnemen van de gegevens vanaf een percentage van 10%.

Betere geschillenbeslechting

De stem van Europa moet doorklinken in de onderhandelingen over nieuwe handelsakkoorden. Een Europese stem is ook een stem voor een betere vorm van geschillenbeslechting. Wij pleiten voor een multilateraal hof met transparante procedures, onafhankelijke rechters en strikte voorwaarden voor het starten van een zaak. De Europese Commissie moet meer handhavingsbevoegdheden krijgen voor Europese milieuregels en boetes op het overtreden van milieuregels moeten overal in Europa even streng zijn. Tenslotte wil D66 dat een internationaal milieuhof wordt ingesteld, zodat iedereen op deze wereld zijn milieurecht kan halen.

De EU als motor van een eerlijke digitale wereld

Als belangrijke handelspartner kan de EU voorwaarden formuleren voor een gelijk speelveld binnen de digitale wereld en een mondiaal open en vrij internet. Naast de bescherming van privacy moet de Europese Unie het voortouw nemen bij internationale afspraken over de inzet van technologie in militaire conflicten en het beschermen van de infrastructuur van het internet. Europese normen moeten we onverkort toepassen op handelsverdragen. In de Wereldhandelsorganisatie neemt de EU het initiatief om duidelijke afspraken te maken over open digitale handel.

Dit betekent dat landen niet kunnen eisen toegang te krijgen tot vertrouwelijke en versleutelde persoonlijke gegevens of kunnen verplichten dat alle data binnen de eigen landsgrenzen moeten worden opgeslagen. Ook moet iedereen toegang hebben tot een open internet zonder censuur en moeten er duidelijke afspraken worden gemaakt rondom de veiligheid van producten die met het internet verbonden zijn. Onze hoge standaarden van databescherming en privacy zijn niet onderhandelbaar. Internationale handelsovereenkomsten kunnen worden gebruikt om gelijke toegang tot het internet voor iedereen (netneutraliteit) en vrijheid van online meningsuitingen te stimuleren. Ook de wereldwijde toegang tot een onafhankelijk, betaalbaar en betrouwbaar internet moet worden gestimuleerd. Daarnaast moeten er internationale afspraken komen op het gebied van digitale veiligheid, zoals voor autonome wapens, analoog aan bijvoorbeeld de huidige kernwapenakkoorden.

Brexit

Het besluit van de Britten om de EU de rug toe te keren is uitgelopen op een drama. Onverantwoordelijke politici hebben kiezers voordelen beloofd die nooit gerealiseerd kunnen worden. De EU is nu eenmaal geen keuzemenu waar je alleen de voordelen van de interne markt uit kunt kiezen. Brexit heeft vooral geleid tot verdeeldheid en onduidelijkheid onder de inwoners van het Verenigd Koninkrijk.

Het goede nieuws is dat Brexit laat zien dat de overige 27 landen eensgezind optrekken. En dat is maar goed ook. Want zo lang meer dan 70 procent van de Nederlandse export naar deze 27 EU lidstaten plaatsvindt, is het economisch zeer onverstandig om binnen de Unie handelsbarrières op te werpen. Dat gaat ten koste van Nederlandse banen en economische groei.

Voor Nederland is het belangrijk om een goede relatie met het Verenigd Koninkrijk te behouden. Veel Nederlandse bedrijven handelen met het Verenigd Koninkrijk of hebben er vestigingen. Binnen de EU moet Nederland daarom aansturen op een relatie die de handelsbetrekkingen zo min mogelijk verstoort.

Burgerrechten garanderen

Voor Europeanen in Groot-Brittannië en Britten die in een andere lidstaat wonen, is het belangrijk dat er zo snel mogelijk een akkoord wordt gesloten dat vaststelt dat zij hun huidige rechten behouden. D66 wil voor alle Nederlanders de mogelijkheid van een dubbele nationaliteit. Voor Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk moet de mogelijkheid van een dubbele nationaliteit versneld ingevoerd worden.

Te allen tijde moeten EU-inwoners weten waar ze aan toe zijn. Voor alle inwoners van het Verenigd Koninkrijk is het belangrijk dat er zo snel mogelijk hele concrete afspraken worden gemaakt, zoals Over brandstofaanvoer voor tankstations, levering van medicijnen, regels voor douanecontroles van Europese vervoerders, de elektriciteitsvoorziening (vanwege de afhankelijkheid van het Verenigd Koninkrijk op Europese handel in elektriciteit), en toegang tot dossiers van verdachten en misdadigers.

8. Een democratisch en transparant Europa

Onze nationale politiek is niet meer los te zien van Europese politiek. D66 vindt het daarom vanzelfsprekend dat we op steeds meer thema's ook Europese beslissingen nemen. De Europese Unie hervormt als reactie op de veranderingen in de wereld. Daar horen ook institutionele hervormingen bij.

Hoewel de controlerende rol van het Europees Parlement en van de nationale parlementen groter is geworden, is het vertrouwen in de Europese democratie laag. De opkomst bij de recente Europese verkiezingen was gemiddeld slechts 43 procent. Onder jongeren nog lager. Dit opkomstpercentage bedreigt de legitimiteit van het Europees Parlement. Het is onacceptabel een nieuwe generatie Europeanen voor Europa te verliezen, zeker nu grensoverschrijdende thema's steeds belangrijker worden. De Europese Unie is er immers voor en door Europeanen. De Europese Unie moet daarom transparanter en democratischer worden. Door betere controle en invloed op besluitvorming, maar ook door effectievere handhaving van Europese regelgeving.

We maken ons hard voor een sterker Europees Parlement met meer bevoegdheden. Ook is er binnen Nederland een scherpere controle nodig op wat de Nederlandse regering in Brussel doet. Beter zicht en controle op de besluitvorming bij de EU geeft meer ruimte voor een sterkere Unie. De Europese Commissie mag politieker worden, maar moet ook transparanter werken en op meer terreinen gecontroleerd worden door het Europees Parlement. En ten slotte moet de Europese Raad meer daadkracht tonen door zowel de veto's die in het Verdrag staan als de informele veto's fors omlaag te brengen.

Een democratische en politieke unie

De inwoners van de EU kiezen hun vertegenwoordigers in Europa. Wij hebben allemaal dus invloed op het beleid dat de EU voert en de politieke keuzes die worden gemaakt. Daarom moet de EU ook worden ingericht als politieke Unie met een federale inrichting. Dat betekent politici die kleur bekennen en dat er op alle terreinen met meerderheidsbesluitvorming wordt gewerkt.

D66 blijft inzetten op een kleinere Europese Commissie. Bij de aanstelling van Commissarissen moeten verdienste en bekwaamheid - en niet koehandel tussen landen - leidend zijn. Het moet mogelijk worden voor het Europees Parlement om individuele commissarissen weg te sturen. Het Europees Parlement verdient een volledige wetgevende taak en het recht van initiatief. Zij moet volwaardige parlementaire enquêtes kunnen uitvoeren - het ontbreken van dit enquêterecht was bijvoorbeeld een probleem bij "Dieselgate" - en zeggenschap krijgen over de volledige begroting. Om werkelijke democratische hervormingen te verwezenlijken moet het verdrag van Lissabon op de schop. D66 zal zowel in het Europees Parlement als ook in de Tweede Kamer zich hard maken dat er nog vóór 2025 een verdragswijziging komt.

D66 ziet ook dat in sommige gevallen zoals digitale markten, energie, verduurzaming, migratie of vrij verkeer van diensten een 'opt out' of integratie via verschillende snelheden de enige reële mogelijkheden zijn om politieke problemen binnen de huidige EU op te lossen. De Schengenzone en de Eurozone zijn bestaande voorbeelden. Bij nieuwe gevallen weegt D66 de kosten en baten, democratische verantwoording en aanspreekbaarheid en de rechtszekerheidsgevolgen van zulke keuzes zorgvuldig en transparant af.

Nederland wordt sterker in een federaal Europa

D66 is al jaren voor een politieke unie in de vorm van een Europese federatie. Een federaal Europa waarin burgers rechtstreeks hun bestuur, in Europa en in hun land, kiezen en controleren en zelf de

politieke richting bepalen. Deze langetermijnambitie is geen doel op zich, maar volgt logisch uit het streven om effectieve oplossingen te vinden voor alledaagse problemen van mensen, in Nederland en in Europa. D66 wil bouwen aan een Europa van mensen, niet van regeringen en diplomaten. Zo sluiten we aan bij de sterk levende identificatie en sterk gevoelde band van mensen met hun directe omgeving en het land waarin zij leven. Een federaal Europa kan alleen maar werken als bestuurlijke bevoegdheden helder zijn gedefinieerd en worden uitgeoefend op het niveau dat past bij het vraagstuk.

Democratische verantwoording in Nederland serieus nemen

Europese besluitvorming komt niet buiten ons om tot stand, maar *via* ons. Europa zijn wij immers zelf. Bij de Tweede Kamer ligt dan ook de democratische plicht om de overdracht van bevoegdheden naar de Europese Unie te beoordelen. De minister-president zou standaard – en niet alleen op aanvraag – verantwoording af moeten leggen in het Nederlands parlement na elke Europese top. Zowel vooraf als tijdens de onderhandelingen moet het kabinet de Kamer uitgebreider inzicht geven in het standpunt en de inzet van het kabinet.

D66 is voorstander van het expliciet verankeren van het EU-lidmaatschap in de Grondwet om te voorkomen dat op één moment een beslissing gemaakt kan worden die niet terug te draaien is.

D66 dringt er ook bij de Tweede Kamer op aan systematisch meer aandacht te geven aan EU-beleid en besluitvorming.

Stemmen op wie je wilt

D66 bouwt aan een Europese Unie waarin burgers, belangengroepen en politieke partijen kleur bekennen en uitspreken voor welk Europa zij staan. D66 pleit daarom voor een direct door alle EU-burgers gekozen voorzitter van de Europese Commissie, om zo EU-burgers meer inspraak in de Europese politiek te geven. Deze direct verkozen voorzitter dient in het Europees Parlement een coalitie te vormen die een afspiegeling is van de Europese Verkiezingen. Dit willen we combineren met een stelsel van transnationale kieslijsten.

Europeanen zouden niet nationaal beperkt moeten worden in hun keuze om de EU in een liberale, socialistische, christendemocratische of andere politieke richting te bewegen. Bij Europese verkiezingen moeten Nederlanders dus ook op een Franse politicus kunnen stemmen. Transnationale kieslijsten maken dit mogelijk. Zij dragen bij aan de legitimiteit van het Europees parlement en geven de Europese politiek meer kleur. Het vertrek van het Verenigd Koninkrijk uit de Unie biedt een mogelijkheid om voor 40 parlamentszetels te experimenteren met transnationale lijsten.

Voor de 1 miljoen Nederlanders die in het buitenland wonen, zien we regelmatig nog belemmeringen bij stemprocessen voor de Tweede Kamer en het Europees Parlement. Nederland moet samen met andere landen in Europa zo snel mogelijk actie ondernemen om dit te verhelpen, bijvoorbeeld door de mogelijkheid van digitaal stemmen te onderzoeken. Ons einddoel is echter om stemrecht te krijgen voor alle EU-burgers bij regionale en nationale verkiezingen in het land van verblijf, conform de regeling voor gemeentelijke verkiezingen.

Europa is onze toekomst en die van onze kinderen. Vandaar dat D66 wil dat iedereen vanaf 16 jaar mag stemmen bij de Europese verkiezingen.

Transparantie als norm

In een politieke Europese Unie heerst openbaarheid van bestuur en is sprake van volwaardige controle van politici. Transparantie is daarin een sleutelbegrip. Uiteindelijk moet de verslaglegging van alle EU-instellingen makkelijker vindbaar, goed leesbaar en begrijpelijk zijn. Voor alle besluitvorming

geldt: informatie is openbaar, tenzij er legitieme redenen zijn om dit niet te doen. Daar hoort ook een regel bij die bepaalt wanneer stukken geheim worden verklaard.

Als eerste moeten onderhandelingen en overleggen tussen delegaties van Raad, Commissie en Parlement, ook wel 'trilogie' genoemd, aan banden worden gelegd. Dit overleg in de achterkamertjes was ooit bedoeld als laatste middel maar is nu standaardpraktijk geworden.

Ten tweede moeten de documenten van die onderhandelingen en overleggen openbaar gemaakt worden. Ten derde moeten trilogie pas in de derde lezing plaatsvinden als laatste redmiddel na een open en transparant proces.

Ook bij de Raad van Ministers is er een grote slag te slaan. De beraadslagingen zijn nu besloten en er zijn geen verslagen van. Voor een orgaan dat medewetgever is, vindt D66 dit kwalijk. De Raad moet de regels rond transparantie grondig herzien. De nationale parlementen moeten hun bewindspersonen kritisch kunnen bevragen over de uitkomst van Europese Raden, ook als dit compromissen zijn.

De Eurowob-procedure is een laatste redmiddel voor het bereiken van openbaarheid van EU instellingen. Deze procedure is nu echter te zwaar, waardoor het vaak jarenlang duurt voordat informatie uiteindelijk bovenkomt. D66 roept op tot een spoedige herziening van de verordening die openbaarheid van bestuur regelt – een besluit dat de lidstaten moeten nemen – zodat er meer transparantie komt in het Europese wetgevingsproces.

Het is cruciaal dat transparant wordt gemaakt wat de invloed van lobby is op beleid en besluitvorming. Er moet worden beschouwd of bestaande regels en procedures voor lobbyen goed functioneren en leiden tot voldoende transparantie. Waar mogelijk moeten nieuwe regels worden opgesteld met als doel inzichtelijk maken voor nieuwe Europese wet- en regelgeving wanneer en door wie invloed is uitgeoefend.

Zorgvuldig omgaan met publiek geld

D66 vindt het essentieel dat we op alle niveaus van bestuur – lokaal, provinciaal, nationaal en Europees – zorgvuldig omgaan met publieke middelen. Dit geld is van ons allemaal en elke euro telt. Publieke instellingen moeten daarin het goede voorbeeld geven. Politieke partijen moeten inzichtelijk maken waar zij hun fondsen vandaan halen en waar zij geld aan uitgeven. Extra vergoedingen voor Europarlementariërs en bestuurders moeten inzichtelijk worden gemaakt, beter worden aangepast aan de vereisten van de positie en verlaagd waar nodig. Ook moet er een einde komen aan de dubbele zetel van het Europees Parlement in Brussel en Straatsburg. Dit kan alleen wanneer een regeringsleider dit op de agenda van de Europese Raad zet. En daarom wordt het hoog tijd dat de Nederlandse minister president hier werk van gaat maken.

9. Een financieel stabiel Europa

De euro heeft haar bestaansrecht bewezen. Zonder EU en zonder euro was de crisis ook in Nederland nog harder aangekomen. D66 kiest uiteraard voor behoud van de euro, want uit de euro stappen is voor een open economie als de Nederlandse een economisch drama. Tegelijkertijd zouden we inspraak en invloed verliezen, want zoals de gulden gekoppeld was aan de Duitse mark zou ook een nieuwe Nederlandse munt direct gekoppeld worden aan de euro.

Maar de euro kan sterker. Een toekomstbestendige euro vraagt versterking van de eurozone. Grote economische verschillen tussen de eurolanden, grote schulden van enkele lidstaten en een grote verwevenheid tussen overheden en banken vormen nog steeds een risico voor de stabiliteit van alle eurolanden. Om de werking van de eurozone te verbeteren en het vertrouwen te vergroten zijn nieuwe afspraken nodig om de economische integratie binnen de eurozone te versterken. Het is essentieel dat de lidstaten zich aan deze afspraken houden. Deze afspraken moeten daarom helder, overzichtelijk en afdwingbaar zijn. Afdwingbaarheid ontstaat bijvoorbeeld door toekenning van Europese middelen te koppelen aan het nakomen van de gemaakte afspraken. Alleen dan kan binnen de eurozone een geloofwaardig financieel-economisch beleid worden gevoerd. Als een lidstaat, ondanks het volgen van de afspraken, toch in de problemen komt, dan helpen we elkaar. Zo bieden we alle lidstaten een perspectief op duurzame groei.

Bankenunie

Er zijn grote stappen gezet bij de inrichting van de bankenunie. Er is Europees toezicht en een resolutiemechanisme. Voor de stabiliteit van de financiële sector is het nu belangrijk dat de bankenunie wordt voltooid met de inrichting van een depositogarantiestelsel tot 100.000 euro. Ook is het noodzakelijk dat Europese banken afscheid nemen van oninbare leningen. Om de verstrengeling van lidstaten en financiële instellingen te verkleinen, willen wij dat de risicoweging van staatsobligaties wordt verbeterd. Banken zullen dan meer kapitaal moeten aanhouden voor obligaties van landen met een hoger risico. Ook de strenge aanpak van witwassen, terrorismefinanciering en andere dubieuze geldstromen hoort wat D66 betreft bij de Europese toezichthouder. Dat verhoogt de effectiviteit en zorgt voor een gelijk speelveld voor financiële instellingen.

Om te voorkomen dat banken in de toekomst vanwege hun omvang een risico voor de financiële stabiliteit worden, willen wij op Europees niveau een bovengrens aan de omvang van een bank. Dit kan door een maximum te stellen aan het balanstotaal, bijvoorbeeld een percentage van het Europees bbp. Als deze grote banken boven een bepaalde drempel uitkomen, moet de toezichthouder een lager risicoprofiel kunnen eisen.

Kapitaalmarktunie

Naast de bankenunie moet ook de kapitaalmarktunie worden voltooid. Met beter werkende kapitaalmarkten verkleinen we de afhankelijkheid van banken. Daardoor wordt het gemakkelijker voor mensen en bedrijven om in andere lidstaten te investeren, of om als bedrijf financiering uit andere landen te krijgen. Hierbij is ook een harmonisatie van bijvoorbeeld faillissementswetgeving in de verschillende lidstaten en sterk Europees toezicht passend. Doordat risico's zo beter worden verdeeld over de eurozone vergroten we de financiële stabiliteit.

Begrotingsafspraken

De Europese begrotingsafspraken zijn de laatste jaren uitgebreid, om landen ruimte te geven om extra te investeren in moeilijke tijden en buffers op te bouwen in goede tijden. Dit werkt in de praktijk

echter onvoldoende. De regels zijn nu zo complex, dat de handhaving en geloofwaardigheid onder druk staan. Wij willen dat de begrotingsafspraken eenvoudiger worden, met een focus op de houdbaarheid van de overheidsschuld en van eventuele groei van overheidsuitgaven. Daarbij willen wij dat landen in een hoogconjunctuur aan strengere eisen moeten voldoen dan in een laagconjunctuur. De reden daarvoor is dat D66 anticyclisch begrotingsbeleid voorstaat: de teugels iets laten vieren als de economie dat kan gebruiken, maar aantrekken als de economie ook zonder extra overheidsimpulsen al goed draait. Tenslotte moet de handhaving van de regels worden verbeterd. Daarbij past ook dat de ramingen onafhankelijk van de Europese Commissie worden opgesteld.

Schokbestendig begroten

De Europese samenwerking die we hebben, is opgebouwd vanuit het idee van eigen verantwoordelijkheid in combinatie met onderlinge solidariteit. Daar horen rechten en plichten bij. Bij een betere naleving van de begrotingsregels, wordt het meer verantwoord om risico's te delen met andere lidstaten. Dat is uiteindelijk in het belang van alle lidstaten. Wij zijn voorstander van een eurozonebegroting, met een anticyclisch karakter om investeringen op peil te houden tijdens een crisis. Deze investeringen dienen de productiviteit te verhogen en lidstaten te ondersteunen bij structurele hervormingen. Bij een dergelijke eurozonebegroting moet wel het parlementaire begrotingsrecht beter worden gewaarborgd, zoals dat bij de reguliere EU-begroting immers ook het geval is. Op termijn past ook risicodeling bijvoorbeeld in de vorm van Eurobonds. Bovenal moet voldoende verzekerd zijn dat alle lidstaten hun overheidsfinanciën en economische beleid op orde houden.

Als lidstaten kampen met onhoudbare schulden, willen wij dat obligatiehouders meebetalen aan het verkleinen van de schuld. Ook willen we dat het huidige Europees Stabiliteit Mechanisme wordt doorontwikkeld naar een Europees Monetair Fonds. Het EMF kan problematische schulden – op basis van een onafhankelijke schuldhoudbaarheidsanalyse – onder voorwaarde van economische hervormingen verminderen. Ook kan het EMF een preventieve rol spelen, door de onafhankelijke handhaving van begrotingsregels en beoordeling van structurele hervormingen onder de controle van het EMF te brengen.

Structurele hervormingen

Om lidstaten aan te moedigen structurele hervormingen door te voeren, waardoor hun begrotingen toekomstbestendig worden, willen wij hen daarbij financieel ondersteunen. Wij willen dat lidstaten alleen aanspraak kunnen maken op middelen als zij voldoen aan de Europese begrotingsafspraken en prudent economisch beleid voeren, bijvoorbeeld rond pensioenleeftijd, beheersing van zorguitgaven en inrichting van de arbeids- en woningmarkt. Daarnaast moeten instituties, zoals de belastinginning en het kadaster op orde zijn. Om te zorgen dat het geld ook daadwerkelijk wordt uitgegeven zoals bedoeld, wil D66 een betere focus in de uitgaven en strengere voorwaarden aan het subsidiebeleid. Die voorwaarden zijn niet alleen financieel, maar gaan ook over rechtsstaat en democratie. De naleving van deze waarden is voor ons een voorwaarde bij de toekenning van Europese middelen.

Naast het naleven van de begrotingsafspraken willen wij het respecteren van Europese waarden dus voorwaardelijk maken aan het ontvangen van Europese financiële steun en deze koppelen aan het begrotingskader van de EU. Landen die stelselmatig de Europese afspraken ondergraven kunnen niet rekenen op financiële solidariteit.

Meer democratie en transparantie

De komende jaren moet er veel aandacht uitgaan naar het vergroten van de democratische legitimiteit en transparantie van besluitvorming in de eurozone. Door de informele status van de Eurogroep is er weinig openbare informatie en is de besluitvorming nauwelijks beïnvloedbaar vooraf. Ministers van lidstaten maken besluiten op Europese schaal en leggen alleen achteraf – en individueel – verantwoording af aan hun eigen nationale parlementen. Wij willen dat de eurogroep een formele status krijgt, met vastgelegde procedures en een vaste voorzitter. Het is daarbij niet de bedoeling dat de eurogroep politieker wordt, maar wel dat er meer openbaarheid komt over de besluitvorming. De verantwoordelijke eurocommissaris(sen) en de vaste voorzitter van de eurogroep leggen tevens verantwoording af aan de eurozone-leden van het Europees Parlement.

Toekomstgerichte begroting

Europa staat voor vrede, veiligheid en welvaart. Om deze zekerheden in de toekomst beter te waarborgen, moet de EU daar ook financieel op sturen. Europees geld moet worden uitgegeven aan de gezamenlijk, democratisch vastgestelde doelen. De effectiviteit van de Europese uitgaven moet fors omhoog. Elke euro moet raak zijn. Projecten moeten geld zoeken in plaats van andersom. Programma's die geen concreet resultaat opleveren dienen snel aangepast of gestopt te worden. Tegelijkertijd moet de EU-begroting de flexibiliteit krijgen om mee te bewegen met veranderende prioriteiten.

Voor D66 zijn de Europese prioriteiten de ontwikkeling van kennis, duurzaamheid, digitalisering, rechtsstaat, veiligheid, de positionering van de EU in de wereld alsmede in het asiel en migratiebeleid. Hier moeten ook de grootste geldstromen naar toe. De huidige omvangrijke uitgaven aan regionaal- en landbouwbeleid passen hier niet in hun huidige vorm niet meer bij. Deze uitgaven moeten gekoppeld worden aan de klimaatdoelstellingen, stimulering van biodiversiteit, en landen-specifieke aanbevelingen.

Flexibel begroten

De wereld is continu in beweging. De Europese begroting moet zich daarop kunnen aanpassen. Wij willen af van de systematiek waarin budgetten voor zeven jaar worden vastgelegd. Uiteindelijk zien we het liefst dat hier een jaarlijkse begroting voor in de plaats komt, maar een begrotingskader voor vijf jaar zou een goede stap in die richting zijn. Er is dan een logische koppeling met de zittingsduur van het Europees Parlement. Daarnaast moet er binnen dit vijfjarig kader meer ruimte komen om de uitgaven binnen de bestaande begrotingskaders te verschuiven. Op dit moment kan slechts 0,03% van het budget flexibel worden ingezet. D66 pleit voor minimaal 5% flexibele ruimte. Het kader moet prestatiegerichter worden, met een focus op structurele hervormingen in de landen die het nodig hebben. Daar profiteren we allemaal van; ook Nederland als nettobetaler krijgt macro-economisch gezien nog steeds meer geld uit de Europese Unie terug dan dat het bijdraagt. De Nederlandse export profiteert namelijk ook sterk van de groei van economieën in bijvoorbeeld Oost-Europa.

Zoals gezegd willen wij een betere focus in de uitgaven en strengere voorwaarden aan het subsidiebeleid. Daarnaast willen we dat Europese uitgaven beter worden gecontroleerd en dat alle landen, net zoals Nederland, een lidstaatverklaring opstellen om zich te verantwoorden over de besteding van Europees geld in hun land. Daarvoor zijn eenvoudigere regels en meer technische bijstand vanuit de EU noodzakelijk.

Directe financiering

Voor D66 ligt het fiscaal beleid primair bij de lidstaten, maar als Europa meer bevoegdheden krijgt op bepaalde terreinen dan is het logischer om op die terreinen te kiezen voor een meer directe financiering van de EU-begroting. Daarmee wordt de EU minder afhankelijk van nationale afdrachten. Ook valt na de Brexit een belangrijke contributie weg. Aangezien dit verlies niet volledig kan worden opgevangen met bezuinigingen, zien wij een verhoging van eigen inkomsten door Europese belasting als een goede vervanger, bijvoorbeeld op het gebruik van fossiele brandstoffen of de uitstoot van CO₂. Ook inkomsten uit de veiling van CO₂-rechten en belasting op plastic kunnen hiervoor worden gebruikt. Door dit soort belastingen op Europees niveau te regelen, voorkomen we dat bedrijven vervuilende activiteiten naar een ander EU-land verplaatsen als een lidstaat dit individueel zou invoeren.

Minder concurrentie op belastingen

Naast deze Europese belastingen willen wij ook een betere coördinatie van nationale belastingen, zoals de vennootschapsbelasting. Op die manier stoppen we de race naar de bodem waarin landen keer op keer hun effectieve belastingtarieven verlagen om een aantrekkelijk vestigingsklimaat te bieden. Daarom willen wij dat alle EU-landen dezelfde grondslag hanteren voor de vennootschapsbelasting en dat er een Europees minimumtarief komt.

Tenslotte willen we dat in alle landen een verdere verschuiving van belasting op arbeid plaatsvindt naar belasting op vervuiling, vermogen en verbruik van natuurlijke bronnen.

Belastingvlucht bedrijven aanpakken

In een sociaal Europa betaalt een multinational, net als een de ondernemer op de hoek, zijn eerlijke deel aan belasting. Dat moet zeker ook gelden voor bedrijven die online geld verdienen met advertenties of het gebruik van persoonsgegevens of andere data. Nu zijn internationale belastingafspraken nog te ouderwets en gericht op bakstenen bedrijven. Daardoor betalen onlinebedrijven te weinig belasting op de plek waar waarde wordt toegevoegd. Een Europese tijdelijke belasting op digitale diensten geldt als opstap om ook met andere landen te werken aan internationale belastingregels die klaar zijn voor het digitale tijdperk.

Belastingontwijking en -ontduiking pakken we samen aan. D66 wil dat Nederland de fundamentele koerswijziging doorzet en samen met andere landen werkt om brievenbusfirma's tegen te gaan en verschillen en concurrentie tussen nationale belastingstelsels te verkleinen. Bijvoorbeeld via het strenger belasten van financiële stromen als rentes, royalties en dividenden naar belastingparadijzen. Ook blijft D66 zich inzetten voor een Europees minimumtarief voor de winstbelasting.

Nawoord

Wij willen een **Europa dat beschermt**, kansen biedt en waarin **toekomstvaste keuzes** worden gemaakt.

In Europa zoeken we de **verbinding** en de gezamenlijke kracht van progressieve partijen en mensen. Partijen en mensen die groot durven te denken en onze **gedeelde waarden** willen beschermen. Deze verbinding biedt een waarborg voor individuele vrijheid en vrede.

Onze blik naar buiten vraagt om meer lef en bereidheid tot **verdergaande Europese samenwerking**. In Europa staan we samen sterker. Samen lossen we vraagstukken op over klimaat, terrorisme, vluchtelingen, energie, veiligheid en handel. Een **slagvaardig, democratisch, stabiel Europa** is daarbij cruciaal.

Wij willen investeren in meer en betere samenwerking in Europa. Een samenwerking die gebaseerd is op **gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid**. Die samenwerking komt ten goede aan ons, aan onze economie, en aan de rest van de wereld. Wij durven Europees te denken. Onze toekomst, die maken we in Europa.

De vijf sociaal-liberale richtingwijzers

Gedreven vanuit deze waarden maken D66-politici hun keuzes. In dit verkiezingsprogramma vindt u concrete oplossingen voor vraagstukken die nu spelen. Maar de dagelijkse praktijk van het werk in het Europees Parlement is gevarieerder dan wij nu kunnen voorspellen. Daar zijn vraagstukken bij betrokken die in dit programma beperkt of zelfs geheel niet aan de orde komen. Daarom hebben wij onze uitgangspunten en ideeën vertaald in vijf 'richtingwijzers'. Deze zal een gekozen D66vertegenwoordiger hanteren bij het nader invullen van toekomstige politieke keuzes.

1. Vertrouw op de eigen kracht van mensen

Wij vertrouwen op de eigen kracht en ontwikkeling van mensen. Daarom zien we de toekomst met optimisme tegemoet. Mensen zijn zo creatief dat ze steeds opnieuw zelf oplossingen vinden. Wij willen dat de overheid deze kracht, vindbaarheid en creativiteit van mensen ondersteunt en ruimte geeft. De sleutel voor verandering ligt bij mensen zelf en wij willen dat de overheid daarbij aansluit. Wat mensen voor zichzelf en anderen kunnen doen is veel belangrijker en effectiever dan wat de overheid kan doen.

2. Streef naar een harmonieuze en duurzame samenleving

Wij willen de wereld om ons heen tegemoet treden met respect en mededogen. Dat geldt voor de mensen om ons heen en voor onze omgeving. De aarde is niet van ons en dus geen gebruiksartikel. We willen stoppen met het uitputten en vervuilen van onze leefomgeving. We willen dat in de discussie over natuur en milieu niet het behoud, maar de aantasting van natuur en milieu beargumenteerd wordt.

3. Denk en handel internationaal

Samenlevingen zijn op steeds meer verschillende manieren met elkaar verbonden. Wij staan open voor de gehele wereld en sluiten niemand uit. Bij alles wat we doen, vragen we ons steeds af welke effecten dat heeft op de wereld. Wij onderkennen dat Europa steeds meer ons binnenland wordt. Internationale samenwerking en economische vooruitgang zijn de sleutels naar een wereld met minder oorlog en conflicten. Daarbij handelen wij steeds pragmatisch, nuchter en op basis van feiten.

4. Koester de grondrechten en gedeelde waarden

De fundamentele waarden van onze samenleving zijn vrijheid voor en gelijkwaardigheid van ieder mens, ongeacht opvattingen, geloof, seksuele geaardheid, gerichtheid of herkomst. Lichamelijke integriteit, geweldloze oplossing van belangenconflicten en een respectvol gehanteerde vrijheid van meningsvorming en uiting, inclusief respect voor onze democratische rechtsstaat, zijn voor ons centrale waarden. Die waarden zijn universeel en zonder meer bovengeschied. Wij beschermen de grondrechten van onszelf en anderen.

5. Beloon prestatie en deel de welvaart

Mensen zijn niet gelijk, wél gelijkwaardig. Mensen zijn verschillend en wij willen dat de overheid ruimte laat voor die verschillen. Wij streven naar economische zelfstandigheid voor zoveel mogelijk mensen en vinden dat mensen die uitmuntend presteren daarvoor een beloning verdienen. Wij willen een dynamische, open samenleving waarin iedereen de ruimte krijgt om zijn eigen beslissingen te nemen en iedereen zich op zijn eigen manier kan ontwikkelen. Wij vinden het vanzelfsprekend om welvaart met elkaar te delen. We willen dat zoveel mogelijk mensen meedoen in het maatschappelijk en economisch proces, want daar worden we allemaal beter van. Voor mensen die zichzelf niet kunnen redden dragen we een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Colofon

Aan dit verkiezingsprogramma werkten mee:

De verkiezingsprogrammacommissie

Annet Aris (voorzitter)
Henk Beerten
Tjeerd Dierckxsens
Barbara Baarsma
Gerben-Jan Gerbrandy
Herman Schaper

De Permanente Programma Commissie

Annet Aris
Jieskje Hollander
Susanne Dallinga

Met dank aan:

Duane van Diest
Kees Verhoeven
Dennis van Driel
Sophie in't Veld
Annelou van Egmond
Thomas Walder
Robert Farla
Rob de Wijk
Annika Fawcett
Jelger Groeneveld

Fons van der Ham
Marc van der Ham
Anne Hartman
Maurits Hekking
Marthe Hesselmans
Jan-Willem Holtslag
Abele Kamminga
Mendeltje van Keulen
Stefan de Koning
Willemijn Aerdt
Lousewies van der Laan
Joris Backer
Kristie Lamers
Céline Blom
Tonko van Leeuwen
Daan Bonenkamp
Chris Mooiweer
Raoul Boucke
Henk-Jan Oosterhuis
Xander Bouwman
Mark Polling
Emma Brandsen
Dennis van Berkel
Paul Breitbarth
Ton van Lierop
Coen Brummer
Martine van Schoor
Rinke Brussel
Roel van den Tillaart

Alle leden die hebben meegedacht, in het bijzonder de leden die ingeloot waren voor de E66.

Alle thema-afdelingen.

Leden en medewerkers Eerste en Tweede Kamerfractie, D66- delegatie Europees Parlement, Landelijk bureau.